

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA

EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA EKONOMICKÉ ŽURNALISTIKY

Stínová ekonomika ČR

Shadow economy of Czech Republic

Student: Jaroslav Opršal

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Jana Gibarti, Ph.D.

Ostrava 2011

VŠB - Technická univerzita Ostrava
Ekonomická fakulta
Katedra ekonomické žurnalistiky

Zadání bakalářské práce

Student: **Jaroslav Opršal**
Studijní program: B6202 Hospodářská politika a správa.
Studijní obor: 7202R020 Ekonomická žurnalistika
Téma: **Stínová ekonomika ČR**
Shadow economy of Czech Republic

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
 2. Příčiny, důsledky a možnosti měření stínové ekonomiky
 3. Stínová ekonomika ČR a její porovnání s vybranými zeměmi
 4. Využití řešené problematiky v médiích
 5. Závěr
- Seznam použité literatury
Seznam zkratek
Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce
Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

- DANČÁK, B.; HLOUŠEK, V.; ŠIMÍČEK, V. *Korupce: Projevy a potírání v České republice a Evropské unii*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2006. 309 s. ISBN 80-210-4062-9.
FASSMANN, M. *Stínová ekonomika a práce na černo*. 1. vyd. Praha: Soudy, 2007. 358 s. ISBN 978-80-86846-21-7.
HOLMAN, R. *Ekonomie*. 4. aktual. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. 709 s. ISBN 80-7179-891-6.

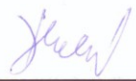
Formální náležitosti a rozsah bakalářské práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

Vedoucí bakalářské práce: **Ing. Jana Gibartí, Ph.D.**

Datum zadání: 26.11.2010
Datum odevzdání: 11.05.2011

doc. PhDr. PaedDr. Milan Sekanina, CSc.
vedoucí katedry

prof. Dr. Ing. Dana Dluhošová
děkanka fakulty

„Místopřísežně prohlašuji, že jsem celou práci, včetně přílohy, vypracoval samostatně“

Chtěl bych tímto poděkovat paní **Ing. Janě Gibarti, Ph.D.** za její odborné rady a vedení práce.

Obsah

1 Úvod	8
2 Příčiny, důsledky a možnosti měření stínové ekonomiky	10
2.1 Vymezení pojmů	10
Černá ekonomika	11
Šedá ekonomika	12
Domácnosti	12
Korupce	12
2.2 Příčiny stínové ekonomiky	13
2.2.1 Daně	14
2.2.2 Práce na černo	16
2.2.3 Státní regulace	17
2.3 Důsledky stínové ekonomiky	18
2.3.1 Kladné důsledky	18
2.3.2 Negativní důsledky	19
2.4 Možnosti měření stínové ekonomiky	23
2.4.1 Přímé metody	24
Průzkumy obyvatelstva	24
Daňové úniky a jejich sledování	24
2.4.2 Nepřímé metody	25
Metody rozporů (The discrepancy methods)	25
Monetární metody (The money market methods)	26
Metody fyzického inputu	27
2.4.3 Model DYMIMIC	28
3 Stínová ekonomika ČR a její porovnání s vybranými zeměmi	32
3.1 První pokusy o odhady stínové ekonomiky	32
3.1.1 Přehled odhadů za ČSSR	33

3.2 Stínová ekonomika v samostatné ČR	35
3.2.1 Sociologický výzkum obyvatelstva	38
3.2.2 Porovnání velikosti stínové ekonomiky s vybranými zeměmi.....	40
4 Využití řešené problematiky v žurnalistice	43
4.1 Rozhovor nejen o úplatcích s panem Dohnalem.....	43
4.2 Anketa	46
4.3 Stínová ekonomika? Začneme sami u sebe!	48
5 Závěr.....	51
6 Seznam odborné literatury a použitých zdrojů	53

1 Úvod

Stínová ekonomika má dozajista velkou historii. V minulosti se jí nevěnovala přílišná pozornost, ale její role v ekonomice země a roli celkové se neustále zvětšuje. Proto i v současných časech se o ní hovoří mnohem více, než v minulosti. Většina laické veřejnosti ale pořádně neví, co tento pojem znamená, přitom právě oni mohou být značným faktorem, ovlivňujícím velikost tohoto sektoru. Já osobně věřím a je možné, že touto prací a mým zkoumáním dospěji k výsledkům, které mne mohou přinutit dělat některé věci jinak, pokud zjistím, že právě některé moje činnosti vedou ke zvyšování stínové ekonomiky.

Jak již jsem v předchozím textu lehce nakousl, stínové ekonomice se nyní věnuje poměrně dost autorů, chcete-li ekonomů, profesorů, vědců, akademických pracovníků. Z této sorty lidí, bych rád zmínil Friedricha Sneidera, který je profesorem ekonomie na Univerzitě Johannese Keplera v rakouském Linzi a vypracoval několik děl zabývajících se problematikou stínového sektoru. Ještě bych chtěl zmínit Martina Fassmanna, který je předním českým expertem na danou problematiku. Jeho poznatky a poznámky ve své bakalářské práci určitě také uplatním.

V rámci mé práce se tedy nejprve pokusím vymezit přesnou definici stínové ekonomiky. Ani tato, pro někoho banální záležitost nebude jednoduchá, protože experti věnující se stínové ekonomice odlišně vnímají již samotnou její definici. Dále se chci věnovat příčinám samotného vzniku. Pokusím se nastínit hlavní faktory, kvůli kterým stínová ekonomika vzniká a také se eventuálně pokusím navrhnout nějaké řešení. Prostor dostanou také důsledky stínové ekonomiky. Většina lidí ji chápe jako negativní jev, ale ukážeme si nejen její stinné, ale také světlé stránky. No a na závěr první velké kapitoly bych se chtěl věnovat možnostem měření. Je jich poměrně mnoho a každý má určité výhody a nevýhody a pokusím se detailněji rozebrat.

V další kapitole bych se chtěl věnovat stínové ekonomice v ČR. Chtěl bych nastínit její vývoj ještě z dob Československa až po nejnovější odhady. Výsledky,

které získám, bych pak následně chtěl porovnat s vybranými ekonomikami nejen v Evropě, ale i ve světě.

Ve třetí kapitole se pokusím využít své nabyté vědomosti v žurnalistice. Určitě bych chtěl zpracovat rozhovor, nějaký článek a pravděpodobně ještě anketu. To vše se zaměřením na téma stínové ekonomiky.

Závěr bude patřit celkovému zhodnocení, k jakému názoru jsem na základě vypracování bakalářské práce dospěl a zda jsem splnil své hlavní cíle, které jsem si vytyčil.

Na základě těchto skutečností si tedy za hlavní cíl své práce stanovuji poznat a dokonale rozpracovat hlavní zákonitosti stínové ekonomiky. Popsat, proč vzniká? Proč je označována jako problém? Proč je tak obtížné najít efektivní řešení? Proč je tak obtížné ji změřit? Tady k těmto otázkám bych chtěl najít odpovědi nejen kvůli potencionálním čtenářům této práce, ale také kvůli sobě samému. O stínové ekonomice toho totiž (zatím) vím jen velmi málo a vzhledem k tomu, že je to často skloňovaný pojem, chci se dozvědět více a porozumět mu. A i to je jeden z důvodů, proč jsem si vybral téma stínová ekonomika.

2 Příčiny, důsledky a možnosti měření stínové ekonomiky

2.1 Vymezení pojmů

Stínová ekonomika

Jedním z nejdůležitějších prvků samotného studia stínové ekonomiky, je přesně vědět a vymežit, co tento pojem znamená. Bohužel, na otázku stínové ekonomiky se v České republice vypracovalo jen poměrně malé množství studií a analýz a tak neexistuje přesná „česká“ definice. Proto je nutné, abychom si definici převzali od zahraničních expertů, kde se stínové ekonomice věnuje mnohem více autorů. Pro tento druh ekonomiky jsem se rozhodl používat označení jako *stínová*. Ale tento název není jediný, s kterým se můžeme setkat. Tento sektor se označuje také jako například neoficiální, neformální, podzemní, skrytý...je jich skutečně mnoho. V České republice se nejvíce ujal pojem stínová ekonomika a právě proto jsem se ho rozhodl používat i nadále v mé práci.

Pro většinu autorů je hlavním prvkem stínové ekonomiky určitá *aktivita, nebo činnost*. Za všechny mohu napsat Kerrica Macafeeho, který definuje stínovou ekonomiku jako „ekonomickou aktivitu, plodící příjmy tomu, kdo ji provozuje, které nemohou být odhadnuty z žádných statistických zdrojů užívaných k sestavování HDP“. ¹ I další autoři, jako například Kaufmann, Feige, Vértés a spousta jiných používají ve svých definicích také aktivity a činnosti. Dalším prvkem, který se také v definicích vyskytuje, je *transakce*. Například u Richarda Rose. Někteří autoři (zejména ti, kteří se zajímají o rozsah stínové ekonomiky) používají za základ pro své popisy *příjem*. Nejvýznamnějším je ekonom Vito Tanzi, jehož studie je také přehledem různých názorů na definice stínové ekonomiky. ²

Pokud chceme přesně vymežit pojem a definici stínové ekonomiky, musíme vyjít z předpokladu tzv. oficiálního a neoficiálního sektoru a subjektů s jejich aktivitami. Aktivity v neoficiálním sektoru jsou takové, že při jejich vykonávání nerespektujeme zákony ani jiná nařízení. Takže jako příklad můžeme uvést

¹ FASSMANN, M. *Stínová ekonomika a práce na černo*. Praha : Sondy, 2007. 358 s.

² tamtéž

výrobu drog, což je jistě nelegální činnost. Patří zde ovšem i výroba legálního zboží, ale to jen tehdy, pokud subjekt při jeho výrobě či prodeji ignoruje například daňovou nebo jinou povinnost. Aktivita oficiálního sektoru jsou úzce spjaty s některými aktivitami neoficiálního sektoru, protože mohou být v některých případech totožné (Viz příklad o výrobě legálního zboží pod porušením nějaké zákonné povinnosti). V tomto případě se odlišují pouze místem realizace. Takže můžeme říci, že do stínové ekonomiky patří neoficiální sektor ekonomiky a část stínových aktivit sektoru oficiálního.

Po stručné charakteristice všech prvků a pojmů uvedených v předchozím textu, máme nyní možnost vytvořit ucelenou definici stínové ekonomiky. Vzhledem k tomu, že jsem tento úvodní celek nejvíce čerpal z knihy M. Fassmanna, chci se také přiklonit i k jeho definici samotné stínové ekonomiky, kterou on formuluje jako: „Ty příjmy, respektive činnosti, jejichž nejbytostnějším zájmem je, aby zůstaly skryty (alespoň před orgány státního represivního aparátu), dále neformální aktivity nebo transakce, které nezahrnují platby a které jsou určeny ušetřit nákupy a konečně ty činnosti, které v konečném důsledku sice vedou k oficiálním příjmům, ale jejichž samotný zdroj, či lépe řečeno cesta jejich nabytí je v rozporu s platnými zákonnými pravidly, nařízeními a dohodami.“³

Tato definice je vcelku jasná a srozumitelná a myslím, že není potřeba nic dodávat. Výhodou je to, že ji můžeme použít pro země s centrálně plánovou ekonomikou i pro země s tržním mechanismem. Tím pádem je můžeme aplikovat také na Českou republiku.

Černá ekonomika

Tento pojem definují činnosti, které mají za cíl ujít zákonu, protože jsou nelegální. Jsou to určité ekonomické vztahy, které jsou protiprávní a jsou trestné. Takže ve své podstatě sem patří trestné činy jako jsou například krádeže nebo třeba padělání peněz, či různé druhy podvodů a spousty dalších.⁴

³ FASSMANN, M. *Stínová ekonomika I.: příčiny, důsledky, měření*. Praha : Soudy, 2002. s.22.

⁴ TUČEK, J. *Šedá a černá ekonomika a její ekonomické implikace*. Brno, 2006. 72 s.

Šedá ekonomika

Obecně se o šedé ekonomice mluví jako o činnostech, které jsou přesně na hraně zákona, tím nechci říct, že jsou legální, či v pořádku, ale nejsou přímo nelegální, jako činnosti u již zmíněné černé ekonomiky, ale zase nejsou vyloženě v pořádku co se týče morálních a etických norem a někdy i samotného zákoníku. Nejčastěji se jedná o různé druhy daňových úniků, prací na černo a také jsou velice rozsáhlé úplatky.⁵

Domácnosti

Rozhodl jsem se zde zmínit ještě jeden specifický sektor, kterým jsou domácnosti. Protože ty v rámci „šetření“ mohou dělat a jistě dělají určité služby a věci samy. Jde například o vaření – lidé si nakoupí suroviny a doma si udělají jídlo, protože je to vyjde mnohem levněji, než kdyby měli chodit do restaurace. Jedná se o specifický typ stínové ekonomiky hlavně z toho pohledu, že tyto činnosti, které v rámci domácností lidí dělají, nejsou označovány jako nelegální. Je to svým způsobem součástí každodenního koloběhu života ve společnosti.

V této souvislosti bych ještě rád zmínil tak zvaný výměnný obchod, díky kterému lidé také „šetří“. Nejlépe nám tuto podstatu ukáže názorný příklad. Já, jelikož jsem kutil, mé kamarádce opravím kolo a na oplátku po ní budu chtít, protože je zdatná kadeřnice, aby mě ostříhala. Touto směnou jakoby oba ušetříme peníze, protože ona nemusí jít do servisu a já naopak nemusím do kadeřnictví.⁶⁷

Korupce

Rozhodl jsem se do vymezení pojmů zařadit i pojem korupce. A to z důvodu takového, že o něm v průběhu textu ještě uslyšíme a také proto, že některým lidem, ač je to slovo poměrně známé, není zcela jasné, co to korupce je. Abych tedy nastínil definici, znamená korupce určitý společensky nebezpečný jev. Pod tímto pojmem je označováno získávání určitých výhod za určitý úplatek. Nejčastěji se jedná o úplatek peněžní. Pod pojmem úplatkářství se často v České republice rozumí právě korupce, ale korupce je rozsáhlejší, protože její škodlivé následky

⁵ TUČEK, J. *Šedá a černá ekonomika a její ekonomické implikace*. Brno, 2006. 72 s.

⁶ FASSMANN, M. *Stínová ekonomika a práce na černo*. Praha : Soudy, 2007. 358 s.

⁷ RAPANTOVÁ, L. *Stínová ekonomika v současné společnosti*. Ostrava, 2009. 56 s.

jsou mnohem větší a přesahují individuální vztahy a odráží se pak v celé společnosti.⁸

2.2 Příčiny stínové ekonomiky

Za hlavní a největší příčinu vzniku stínové ekonomiky je považován stát. Protože stát svými opatřeními ovlivňuje vznik nebo naopak zánik stínové ekonomiky, její růst či pokles. Stát má velice problematickou úlohu, protože svým rozhodnutím ovlivňuje celou populaci. Stát vydá na jednu stranu určité prohlášení, vyhlášku, zákon s vědomím, že nám pomůže, ale vždy se najdou lidi, kteří na to budou nejen nadávat, ale i ho obcházet. Takže se neustále jedná o určitý střet zájmů – střet zájmů státu a střet zájmů občanů, obchodníků, podnikatelů. V důsledku daňového zatížení vzniká stínová ekonomika převážně v tržních ekonomikách, kdežto v centrálně plánovaných ekonomikách za vznik stínové ekonomiky může právě ono centrální plánování, které neumožňuje dokonalý střet nabídky a poptávky a vzniká tak velká nerovnováha.

Jerzy Kleer, který celkově stínovou ekonomiku považuje za prospěšný jev například sepsal 3 důvody, které podle něj mohou za to, že se stínová ekonomika ve vyspělých ekonomikách v posledních desetiletích neustále zvyšuje. Jsou to:

- Tzv. druhá technická revoluce, která zvýšila poptávku po novém kapitálu. Celkové financování a budování nových odvětví je velice obtížné..
- Velká konkurence – mnoho podnikatelů se snaží všemožnými prostředky minimalizovat své náklady. A to i cestou neplacení daní nebo zaměstnáváním lidí na černo.
- Migrace – velký nárůst přistěhovalců, kteří jsou ochotni pracovat v horších podmínkách, bez dovolených, za nižší mzdu...⁹¹⁰

⁸ VANTUCH, P. *Korupce a kriminalita*. Brno : Rašínova vysoká škola, 2008. 171 s.

⁹ KOPECKÁ, V. *Stínová ekonomika v socialismu a tržní ekonomice*. Brno, 2006. 77 s.

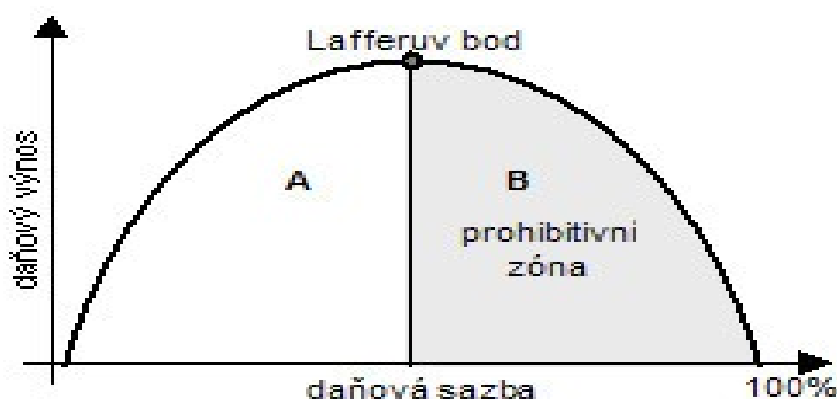
¹⁰ FASSMANN, M. *Stínová ekonomika a práce na černo*. Praha : Sondy, 2007. 358 s.

2.2.1 Daně

Obecně platí, že v tržních ekonomikách jsou nejčastější příčinou vzniku stínové ekonomiky daně. Není to jen jejich velikost, ale také administrativní náklady pro podniky s nimi spojené a velká složitost daňového systému, každoroční novely...to vše může způsobovat neochotu podniků a běžných občanů platit daně, respektive způsobovat snahu se těmto platbám vyhnout.

Ať už se jedná o přímé, či nepřímé daně. Lidé to berou jako určité omezování vlastnického práva, protože část peněz, na které se člověk tak napracuje, musí odvést opět do státní pokladny. A to může v jistých chvílích podlamovat lidem morálku a chtít tyto platby platit. Obzvláště v dobách krize, může pro sociálně slabší rodiny být třeba práce na černo jedinou možností, jak se vyhnout v uvozovkách ulici, chcete-li chudobě. Laik by mohl tvrdit, že čím jsou daně větší, tím více peněz se sype do státní pokladny. Opak je ale pravdou. Čím větší je daňové zatížení, tím méně stát vybere. Je to dáno tím, že pokud daňová výše překročí určitou mez, respektive maximální možnou hranici, lidé začnou méně platit a více spoléhat na stínové činnosti. Pomoci porozumět tomuto faktu nám může tzv. Lafferova křivka, uvedena na Grafu 2.1 (viz Graf 2.1), pojmenovaná po americkém ekonomovi Arthuru Lafferovi a která sleduje příjmy do státního rozpočtu v závislosti na výši daní.

Graf 2.1¹¹ Lafferova křivka

¹¹ STŘEDOEVROPSKÉ CENTRUM PRO FINANCE A MANAGEMENT. *Lafferova křivka* [online]. Copyright 2005-2009, [cit. 2011-03-12]. Dostupný z WWW: < <http://www.finance-management.cz/080vypisPojmu.php?X=Lafferova+krivka&IdPojPass=54> >.

Na vertikální ose (viz Graf 2.1) přibližuje daňový výnos a na horizontální ose sazbu. Vidíme, že zhruba vprostřed křivky je takzvaný Lafferův bod. V tomto bodě do státní pokladny putuje nejvíce peněz z daňových poplatníků. Při dalším zvyšování daní, bychom pokračovali do takzvané prohibitivní zóny. To je zóna, kde ač se může zvyšovat daň, příjem do státní pokladny se snižuje. Subjekty totiž danou daň vnímají jako příliš vysokou a pokud se nevzdají podnikání a neodejdou podnikat do jiné země, tak se uchýlí ke stínovým činnostem nebo zbankrotují. Pokud bude daňová sazba 100%, bude přírůstek do státního rozpočtu nulový, protože se nikomu nevyplatí zde podnikat. Naopak pokud bychom šli od Lafferova bodu směrem doleva, tedy do zóny označené jako A, daně se sice budou snižovat, ale příjem do státního rozpočtu také. Pokud bude sazba 0, tak příjem do státního rozpočtu bude pochopitelně také nulový. Takže můžeme říct, že ideální stav a poměr příjem/daňová sazba je již ve zmíněném Lafferově bodě.¹²

Velikost daňového zatížení ale nemusí být zcela rozhodující. Lidé si často ztěžují na velkou složitost samotného daňového systému, samotný zákon o daních z příjmů právnických a fyzických osob (586/1992 Sb.) už prošel několika desítkami novel. Obsahuje několik desítek tisíc slov a mnohonásobně se zvýšily dodatky typu „s výjimkou“. Takže vyznat se v něm je spíše španělská vesnice. I tato složitost může přinutit některé podniky, či občany vyhýbat se daním. Složitost administrativy a vidina dodatečného kapitálu pro podniky nebo více peněz pro lidi, může dát za vznik a rozšíření stínového sektoru.¹³

Samozřejmě se nejedná pouze o daně z příjmů fyzických a právnických osob, i když jsou nejdůležitější a nejdiskutovanější, jsou i další nepřímé daně, které musíme brát v potaz. Například daně na tabákové výrobky. Kuřáků je stále více, hlavně náctiletí kouří ve velkém nejen cigarety, ale také marihuanu. Kolikrát, když jde člověk po ulici, nestačí se divit.¹⁴ Státní správa tedy v úmyslu omezit jejich spotřebu zvýšila daň a tím hnala ceny tabáku nahoru. Ale co se stalo? Spotřeba příliš neklesla, ovšem obchodníci s tabákem se kvůli vysoké dani často zaplétají

¹² HOLMAN, R. *Ekonomie*. Praha : C.H. Beck, 2005. 709 s.

¹³ Zákon 586/1992 Sb., o daních z příjmů

¹⁴ V České republice kouří přibližně 23% dívek a 20% chlapců do 15 let a ČR tím patří mezi země s nejhoršími výsledky (na základě průzkumu Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj). Článek je dostupný na <http://tn.nova.cz/zpravy/domaci/ceske-deti-rekordnimi-kuraky-divky-do-15-let-jsou-druhe.html>.

do nelegálních obchodů, aby právě na této dani ušetřili. Na Lafferově křivce by se podle mého názoru jednalo o body, nacházející se v prohibitivní zóně. Daň je tak vysoká, že se obchodníkům se jeví stínová činnost jako „přijatelná“.

Další možností, proč vzniká stínový sektor je v rámci hospodářského cyklu. Například pokud se nachází ekonomika v depresi, tak právě tyto nelegální aktivity mohou být poslední záchranou před bankrotem pro podniky se slabší finanční základnou a podílem na trhu, nebo pro lidi nacházející se na hranici chudoby. Pokud se nachází ekonomika v růstu nebo stagnaci, může stínová činnost naopak pomoci podnikům ještě více ukrojit z pomyslného tržního podílu a to může mít za následek dodatečné zvýšení konkurence, vznik kartelů či růst cen.

2.2.2 Práce na černo

Aktuální finanční situace, dluhy, volný čas, vysoké daně, bohatství, imigranti...to jsou hlavní faktory, proč lidé čím dál více sahají po práci na černo. Někdo je zadlužený a příjem z obvyklé práce nestačí. Někdo má přílišné výdaje a musí sehnat dodatečný příjem, někomu se nelíbí vysoká daň, o kterou se mu sníží plat, někdo má zas příliš volného času, že neví co s ním a někdo prostě vidí další peníze a bohatství. Proto lidé pracují na černo. Je to zisk jak pro zaměstnance, tak pro zaměstnavatele. Má to všechno ale jeden důležitý dodatek. A to je ten, že vše je pouze u ústní domluvy. Neexistuje žádná smlouva, potvrzení, dohoda...Následkem tohoto se může stát, že po odpracování příslušné doby Vám „zaměstnavatel“ nemusí dát ani korunu. A co pak zmůžete? Nic. U oficiální práce, bychom se v této situaci mohli obrátit na soud, ale pokud pracujeme na černo, nikdo nám v uvozovkách nepomůže. Další věcí je, pokud při práci na černo pracovník onemocní, nebo se mu stane při práci úraz. Co potom? Opět nic. Sice pracovat možná přestane, ale pokud nepracuje, nic si nevydělá a co víc, nedostane ani případné odškodnění.

V rámci EU je práce na černo trestná, ovšem některé národní legislativy jsou do určité míry k této činnosti tolerantní. Evropská komise v roce 2008 publikovala výsledky průzkumu, kdy se dotazovala v rámci celé EU přibližně 26000 občanů ve věku nad 15 let na téma práce na černo. Výsledky jsou následující: Průměrně v rámci EU vykonává práci na černo každý dvacátý občan, práce na černo je tedy

v rámci EU 5%. Výsledky z dílčích států Evropské unie se ale velmi liší. Nejvíce se podle průzkumu pracuje na černo v Dánsku (18%), pak také v Lotyšsku (15%) a Nizozemsku (13%). Vysoký je podíl také ve Švédsku, nebo Estonsku. Pokud se podíváme na opačnou stranu, tak nejméně pracují lidé na černo na Maltě a Kypru (asi 1%). Ve vyspělých ekonomikách, jako například Velká Británie, nebo Německo se tento stav pohybuje kolem 2-4%. Česká republika se řadí zhruba do středu se svými 7%. Samozřejmě, toto procentuální vyjádření se týká pouze lidí, kteří přiznávají práci na černo. Vzhledem k tomu, že jak jsem již řekl, práce na černo je v rámci EU trestná, mohou být tyto výsledky relativně zkreslené, protože někteří oslovení se nemuseli přiznat. Také se odhaduje, že pravidelně se této činnosti věnuje asi jedna třetina pracovníků. Zhruba 50% se této činnosti naopak věnuje jen párkrát za rok a zhruba 16% uvádí, že tuto práci vykonalo za poslední rok pouze jednou.¹⁵

2.2.3 Státní regulace

Stát různými předpisy, zákony, nařízeními a stanovisky jistým způsobem omezuje podniky ve své svobodě. Ty si tak nemohou dělat „to, co chtějí“. Jsou jisté meze, které stát vymezuje. Dodržování těchto norem vyžaduje další administrativu, čas a samozřejmě to také stojí peníze. Takže i to může být jeden z důvodů, proč se subjekty prostě a jednoduše rozhodnou tyto normy a zákony nedodržovat. Pro je navíc to, že státní správa nedokáže efektivně dohlížet právě na jejich dodržování.

Zákoník práce patří k nejvýznamnějším nástrojům státní regulace. Vyměřuje a upravuje veškeré pracovně-právní vztahy. Obsahuje spousty ustanovení, ať už jde o vznik, či zánik pracovního poměru, odměnu, přesčasy, mzdu, dovolenou či délku pracovní doby. Důležitým faktorem je mzda, která je odměnou za vykonanou práci. Nejčastěji se mzda vyplácí formou peněz. Peněz, které používáme na svou obživu, zaplacení účtů, no prostě na přežití v dnešním hektickém světě. Mzda může být také faktorem, který může mít za následek vznik stínové ekonomiky či rozšíření práce na černo. V současné době totiž platí, že lidé si neustále stěžují na

¹⁵ ZUKAL, J. *Práce na černo je ve všech členských zemích*. [online]. 2010, [cit. 2011-03-16]. Dostupný z WWW: < <http://www.mvcr.cz/clanek/prace-na-černo-je-ve-vsech-clenskych-zemich.aspx> >.

své mzdy platy, zmínit bych mohl nyní doktory.¹⁶ I když politici namítají, že se průměrná mzda neustále zvyšuje, u středních a nižších vrstev je situace pořád špatná a průměrná mzda je absolutně nespolehlivým ukazatelem chudoby a bohatství daných sociálních vrstev. Se mzdou úzce souvisí nezaměstnanost, ať už dobrovolná či nedobrovolná. Lidé samozřejmě upřednostňují práci s vyšší mzdou, v tomto směru to znamená, že čím vyšší mzdu je zaměstnavatel ochoten nabídnout, tím více lidí bude mít o tuto pozici zájem. Naopak při nízké mzdě zas někteří lidé mohou upřednostnit volný čas, před samotnou prací, jednoduše řečeno – práce, kvůli které by obětovali svůj volný čas nabízí tak malou mzdu, že se rozhodli nepracovat. Samozřejmě, tyto faktory ovlivňující pracovitost lidí, mzdu a ostatní jsou předmětem studia nezaměstnanosti jako celku a netřeba to dále rozvádět. Jen jsem chtěl poukázat na to, že někteří lidé ve snaze o dodatečný příjem (protože jim ten z oficiálního zaměstnání nestačí) mohou prostřednictvím například práce na černo zvýšit svůj důchod. Jedná se o lidi z hlavně nižších tříd.¹⁷¹⁸¹⁹

2.3 Důsledky stínové ekonomiky

Z předchozího textu se Vám může zdát, že důsledky stínové ekonomiky jsou ryze negativní. Není tomu tak. Obecně se důsledky rozdělují na kladné a záporné a tak může nastat jistý problém, jak ke stínové ekonomice oficiálně přistupovat? Odpovědět na tuto otázku nám pomůže následující analýza kladných a záporných důsledků.

2.3.1 Kladné důsledky

V předchozím textu jsem předeslal, že ne všichni autoři věnující se této problematice shledávají stínovou ekonomiku jako negativní jev ekonomiky. Podle mnohých může být stimulem jak pro jednotlivé subjekty ekonomiky, tak pro ekonomiku jako celku. Pokud začneme od obyčejných obyvatelů, můžou být právě

¹⁶ Výzva Děkujeme, odcházíme – na protest proti neutěšené situaci v českém zdravotnictví bylo připraveno k 1. 3. 2011 opustit nemocnice 3837 lékařů. Lékaři nakonec uzavřeli s Českou republikou zastoupenou ministerstvem zdravotnictví - **Memorandum o úpravě poměrů ve zdravotnictví**. To by mělo garantovat provedení potřebných reforem v období 2011 – 2013. (viz <http://www.dekujeme-odchazime.cz/>)

¹⁷ KOPECKÁ, V. *Stínová ekonomika v socialismu a tržní ekonomice*. Brno, 2006. 77 s.

¹⁸ FASSMANN, M. *Stínová ekonomika a práce na černo*. Praha : Soudy, 2007. 358 s.

¹⁹ TUČEK, J. *Šedá a černá ekonomika a její ekonomické implikace*. Brno, 2006. 72 s.

tento stínový sektor dodatečným příjmem, který může zachránit lidi ze slabší sociální sféry od krachu.

Pokud vezmeme v potaz podniky, tak stínové aktivity mohou těmto subjektům dodat další kapitál pro rozvoj svého podnikání a to nejen v dobách krize. Tím pádem se hospodářská činnost jeví jako méně nebezpečná. Díky tomu dochází ke zostření konkurenčních bojů a to může mít za následek třeba i snížení cen ve snaze dostat většího tržního podílu podniku.

No a pokud se podíváme na dopady z makroekonomického hlediska, stínová ekonomika může příznivě ovlivnit růst HDP (pokud shrneme výše popsané jevy, je to logické).

Další věcí je, že stínový sektor snižuje nezaměstnanost. Sice není zcela prokazatelné o kolik, protože lidé, co zatajují svou práci a berou přitom sociální dávky, jakožto oficiálně nezaměstnaní se určitě k tomuto nepřiznají. Proto je to jen ve formě odhadů. Tak jako tak, znamená to pro tyto lidi dodatečný příjem. Takových lidí je spousta, ale je to jistě další z pozitivních vlivů dopadů stínového sektoru. Tento dodatečný příjem zvyšuje kupní sílu obyvatelstva a tím ovlivňuje poptávku po statcích a ve velmi obecném rozměru je hybatelem celé ekonomiky.²⁰

2.3.2 Negativní důsledky

Sice jsem popsal výše pozitivní vlivy stínové ekonomiky a někomu se nyní může zdát stínový sektor jako dobrý a ekonomice neškodící, je však nyní potřeba podívat se na negativní důsledky stínové ekonomiky, kterých je poměrně dost a jsou neméně důležité oproti pozitivním dopadům.

Tím, že stínová ekonomika má za cíl zatajovat své aktivity, tedy nepřiznávání daní, pojištění a jiných zákonných předpisů. Tak jakoby podkopává výkon státní moci a díky tomu stát neefektivně provádí svou hospodářskou politiku. V důsledku stínové ekonomiky tak dochází k odlivu prostředků z oficiální do neoficiální části ekonomiky. To je také důvodem, proč je relativně dosti obtížné dosahovat v dlouhodobém období makroekonomické stability.

²⁰ FASSMANN, M. *Stínová ekonomika a práce na černo*. Praha : Soudy, 2007. 358 s.

Jak jsem již psal v části věnované příčinám stínové ekonomiky, nejvíce se stínový sektor promítá v daňové otázce. Tím, že lidé podkopávají daňový systém nepřiznáním a neplacením daní, státu se tato situace jeví tak, že v uvozovkách vybral méně, než chtěl. A reakce je často taková, že se daňová sazba znovu navýší. Úmysl je sice dobrý, protože zvýšením chce kompenzovat tu ztrátu, která mu právě vznikla v důsledku stínové ekonomiky. Ale právě tím dodatečným zvýšením si právě ještě více podkopává cestu, protože dodatečné zvýšení situaci rozhodně nezlepší, spíše naopak. Podrobně jsem o tom psal v subkapitole daně (2.2.1). Jak tuto situaci řešit je dosti složitý problém, protože podle mého názoru problém neleží pouze v otázce výše daní, ale také v samotných lidech, kteří mají už tak „podkopanou“ morálku, že se jim neplacení daní nejeví jako neetické a nemorální. Proto velká část tohoto problému tkví v samotných lidech a jejich „výchově“.

Podnikatelské subjekty ale nemusí neplatit pouze daně. Často jde také o pojištění, délku pracovní doby, mzdu, přestávky, či ochrana životního prostředí. Co tím chci říct? Třeba příklad s ochranou životního prostředí: Podnik má určitý daný předpis, například na emise plynů (elektrárna), pokud tento předpis poruší a vypustí do ovzduší více plynů, než je povoleno. Vzniká tím takzvaná negativní externalita, tedy určitý náklad pro další jiný subjekt, který mu však nebude hrazen. Může se to týkat také znečištění řek atd... Netrpí tím pak samotné podniky, ale také my, lidé (pokud dýcháme zamořený vzduch – nejlepší příklad asi smog v Ostravě, nebo pokud jíme ryby ze znečištěné řeky atd...). To je další z negativních efektů, který může mít za následek stínový sektor.

Stínová ekonomika sice může pro podniky znamenat vyšší kapitál a tím způsobit jejich větší produktivitu a růst, ale naopak právě při obcházení všech možných předpisů může také zaznamenat pokles. Obcházení předpisů stojí čas, určité úsilí a také hlavně peníze (často musí podniky podplatit inspektory a jiné státní úředníky). To může znamenat ztrátu výkonnosti, plýtvání zdrojů a snížení národohospodářské produktivity.

Dalším problémem jsou údaje. Už jsem zmínil, že stínová ekonomika je co se týče měření velice složitá (o tom více v kapitole možnosti měření stínové ekonomiky),

ale hlavně také ona sama zkresluje makroekonomické i mikroekonomické údaje. Díky následným chybným statistickým údajům nemá stát dostatečně přesnou statistiku, na jejímž základě provádí svá rozhodnutí a to má za následek neefektivitu v oblasti hospodářské politiky prováděné státem a jejich nedostatečnou účinnost, respektive ne takovou, jakou tvůrci hospodářské politiky mysleli, že opatření bude mít.

V důsledku rozšířené stínové ekonomiky se může státní správa a veškeré její instituce jevit jako krajně nedůvěřivé. Stínová ekonomika ale nepodkopává jen důvěru v samotné instituce, problém může jít ještě hlouběji do nedůvěry v samotný právní systém a společnost jako celek. To vše pak rozvíjí korupci, podvody, krádeže, neplatiče a všechny další negativní jevy, které s sebou stínová ekonomika přináší. Výsledky průzkumu Richarda Roseho (1992) ukazují, že růst stínové ekonomiky do jisté míry odrazuje vstup zahraničního kapitálu do dané země a naopak přitahuje pozornost mafie²¹ a dalších kriminálních organizací, což má za následek ještě větší prohloubení sociálních problémů, deformaci trhů a snížení celkové efektivnosti a růstu. Právě boj proti organizovanému zločinu je jedním ze základních témat pro udržení zdravého makroekonomického vývoje.²²

Index vnímání korupce (CPI) je charakteristický pro rozsah korupce jako takové. Může nabýt hodnot od 0-10. Pokud je ukazatel na 0, chápe se daná země jako zcela zkorumpovaná a analogicky, pokud má index hodnotu nejvyšší, tedy 10, chápe se země jako korupčně čistá. Pro rok 2010 vydala organizace Transparency International srovnání indexu korupce u 178 států světa. Já jsem vybral do Tab. 2.1 (viz Tab. 2.1) ty, které jsem považoval za důležité a zajímavé. Jak vidíme, Česká republika je s koeficientem 4,6 na 53. místě. Slovensko je na tom o trochu hůře, je na 59. místě s koeficientem 4,3. Vidíme, že na pomyslném prvním místě se umístilo Dánsko s Novým Zélandem a Singapurem.²³ Dále Rusko, které je na 154 místě, patří k zemím s nejhorší situací a společně s Čínou,

²¹ Odhaduje se, že rozsah ilegálně získaných prostředků kriminálních organizací ve světě je kolem 1500 mld. USD. Hlavně se jedná o obchod s drogami. V Rusku například kontroluje mafie 2/3 bank a většinu vývozu ropy, plynu a dalších surovin. (zdroj: FASSMANN, M. *Stínová ekonomika I.: příčiny, důsledky, měření*. Praha : Soudy, 2002. s. 39.)

²² FASSMANN, M. *Stínová ekonomika a práce na černo*. Praha : Soudy, 2007. 358 s.

²³ FASSMANN, M. *Stínová ekonomika I.: příčiny, důsledky, měření*. Praha : Soudy, 2002. 107 s.

další velmocí, na tom nejsou zdaleka tak dobře, jako například USA, nebo Kanada a některé evropské velmoci.

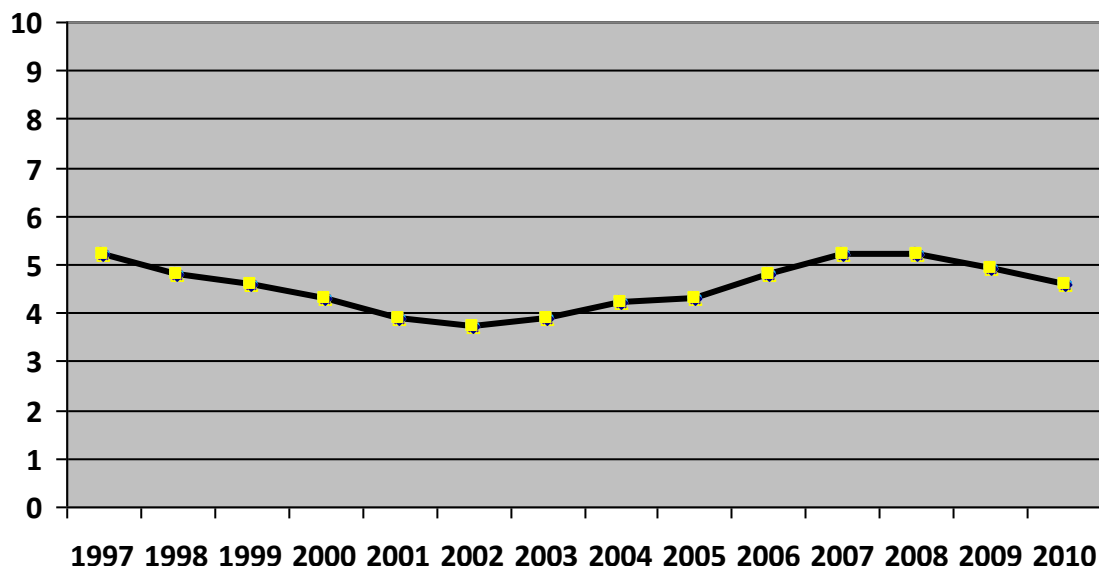
Tab. 2.1: Mezinárodní srovnání intenzity korupce v roce 2010
(vybrané země)

Země	CPI	Pořadí
Dánsko	9,3	1
Nový Zéland	9,3	1
Singapur	9,3	1
Kanada	8,9	6
Velká Británie	7,9	15
Rakousko	7,9	15
USA	7,6	20
Německo	7,1	22
Francie	6,8	25
Itálie	4,1	62
Chorvatsko	3,9	67
Česká republika	4,6	53
Slovensko	4,3	59
Čína	3,5	78
Rusko	2,1	154

Zdroj: TRANSPARENCY INTERNATIONAL. *Index CPI 2010* [online]. 2010, [cit. 2011-04-10]. Dostupný z WWW: <http://www.transparency.cz/doc/publikace/indexy/cpi_2010/CPI2010_tabulka_CZ.pdf>.

V Grafu 2.2 (viz Graf 2.2) vidíme vývoj indexu korupce v letech 1997 až 2010. Můžeme sledovat, že „nejlepší“ situace byla v ČR v roce 2002, kdy byl index 3,7. Nejvyšších hodnot dosáhl index v letech 1997, 2007 a 2008. Celkově se ale dá říct, že hodnota se pohybovala v rozmezí 3,7 – 5,2. V minulém roce byl výsledek 4,6 a naznačuje určitý pokles, oproti roku 2009.

Graf 2.2 Vývoj indexu CPI v ČR v letech 1997 až 2010

Zdroj: TRANSPARENCY INTERNATIONAL. *Vývoj indexu CPI v České republice v letech 1997 až 2010* [online]. 2010, [cit. 2011-04-10]. Dostupný z WWW: <http://www.transparency.cz/doc/publikace/indexy/cpi_2010/CPI2010_Vyvoj_indexu_CPI_1997_2010.pdf>.

2.4 Možnosti měření stínové ekonomiky

Často se nám může nabízet srovnání stínové ekonomiky s vybranými zeměmi a když už se k takovému srovnání dostaneme, můžeme se podívat nad výsledky v různých zemích, respektive nad jejich naprosto odlišnou hodnotou. Srovnání v rámci mezinárodních kruhů je často velice problematické a je pro to několik důvodů, které hned zmíním.

- Autoři odhadů mohou vycházet každý z jiné definice stínové ekonomiky
- Autoři odhadů mohou použít odlišné metody měření stínové ekonomiky
- Odhady, které se vypracují mohou pocházet každý z jiného období.

Tyto hlavní důvody do jisté míry promlouvají do odhadů, které se vypracují na otázku velikosti stínové ekonomiky. Proto hodně expertů zpochybňuje, zda je vůbec k něčemu dělat mezinárodní komparace těchto odhadů a zda je vůbec

k něčemu samotnou stínovou ekonomiku měřit. Dalším faktorem je ten, že odhady jsou spíše obecné – např. USA 3-60% HDP a často hodně rozdílné – Německo 2-24% (1993). Takže z těchto příčin se může jevit samotné měření stínového sektoru jako neopodstatněné a pro některé i zbytečné. V knize Martina Fassmanna – Stínová ekonomika I. jsou tyto metody velmi detailně rozpracovány a v následujícím textu se s nimi seznámíme. Díky těmto poznatkům si pak každý z nás může utvořit názor o tom, zda je měření stínové ekonomiky zbytečností, či nikoliv.

2.4.1 Přímé metody

Mezi nejvýznamnější přímé metody patří průzkum obyvatelstva a měření, respektive sledování daňových úniků. Podrobněji již v následujícím textu.

Průzkumy obyvatelstva

Jednou z možností je dělat rozsáhlé průzkumy mezi obyvatelstvem. Tato metoda je ale velice málo využívaná. Má totiž mnoho „protí“. Tak například sestavení otázek – je velice problematické sestavit optimální otázky pro tento výzkum. Dalším problémem je vysoká organizační náročnost tohoto výzkumu a to i po finanční stránce. Dalším faktorem je vybrat optimální vzorek obyvatelstva. A co se týče obyvatel, respektive respondentů, nemůžeme si být jisti pravdou jejich výpovědí. Protože o těchto citlivých věcech většina lidí určitě chce spíše mlčet a tím spíš se nebudou přiznávat do nějakého průzkumu. Proto těmto průzkumům není věnována přílišná důležitost. Ta se ale také odvíjí od velikosti zkoumaného vzorku.

Tak jako tak, bývají tyto průzkumy dobrým základem pro odhad stínové ekonomiky, pokud se zkombinují ještě s nějakou z jiných metod.

Daňové úniky a jejich sledování

Základním prvkem této další přímé metody měření stínové ekonomiky je měření daňových úniků. Úřady, které namátkou provedou kontroly daňových poplatníků a objeví neplatiče, pak z těchto dat vytvoří určitý model, který se aplikuje na celou společnost. Takže se takto dají vypočítat daňové úniky v rámci celé společnosti. Vyjdou relativně přesná čísla, ovšem z pohledu měření stínové ekonomiky jako

celku má tento model jednu velkou trhlínu. A to je taková, že zohledňuje pouze daňové hledisko (například podnik, který nemá vyřízenou řádnou registraci, pracuje „načerno“ tomuto uniká). Tím chci říct, že se zaměřují pouze na tento jeden aspekt stínové ekonomiky. Proto vlastně získaná data mají poměrně malou vypovídací schopnost z pohledu celkové stínové ekonomiky. Tato metoda se využívá převážně ve skandinávských zemích, ale samozřejmě ji používají i jiné země, ať už je to USA, nebo z evropských Itálie, či Francie.²⁴

2.4.2 Nepřímé metody

Nepřímé metody, na rozdíl od přímých se nesnaží měřit stínovou ekonomiku přímou cestou, tedy průzkumy a sledováním určitého spektra výdajů či příjmů, ale spíše sleduje samotnou oficiální ekonomiku a její změny, které na ní zanechala samotná stínová ekonomika. Je jich podstatně více, než přímých metod.

Metody rozporů (The discrepancy methods)

Tato metoda vyhází z teorie, že všechny příjmy vzniklé stínovou činností budou vydány resp. utraceny v ekonomice oficiální. To je první předpoklad, pro použití této metody a je nutné hned poznamenat, že je to také poměrně velká překážka, protože nikde není psáno a hlavně není dokázáno, že peníze vzniklé mimo oficiální sektor, budou v tom oficiálním utraceny. Nic méně tento model takto uvažuje a na základě této úvahy můžeme stínovou ekonomiku poměrně snadno změřit tím, že jednoduše vypočítáme rozdíl mezi příjmy a výdaji z pohledu makroekonomického, respektive národohospodářského.

Jak jsem již nastínil, hlavní překážkou „úspěšnosti“ tohoto modelu je fakt, že počítá s vydáním příjmů ze stínové ekonomiky do sektoru oficiálního. A to v rámci všech potencionálních subjektů, které mohou stínovou ekonomiku provozovat. Tedy i například domácnosti. Je určitě pravda, že značná část příjmů ze stínové činnosti se do oficiální ekonomiky dostane, ale určité procento se vrátí opět do stínových aktivit. A to je jen část problému, který při měření stínové ekonomiky vzniká. Dalším je ten, že spousta položek na straně národních účtů pouze odhadnuta, takže hodně záleží také na určitých zkušenostech pracovníků při odhadování těch příjmů a výdajů. Takže i když dojdeme k nějakému určitému číslu

²⁴ FASSMANN, M. *Stínová ekonomika I.: příčiny, důsledky, měření*. Praha : Soudy, 2002. 107 s.

v rámci měření stínové ekonomiky, musíme počítat s tím, že opět nebude zcela přesné.

Monetární metody (The money market methods)

Asi nejpoužívanější metody pro měření stínové ekonomiky. O vznik těchto metod se zasadili především dva autoři a to Peter Gutmann a Edgar Feige. Obě metody samozřejmě ve zkratce představím. Než se soustředím na samotné metody, je ještě důležité zmínit fakt, že obě metody vychází ze stejných předpokladů, jako je fakt, že určité rozdíly či odchylky v chování monetárních veličin způsobuje stínová ekonomika a také to, že transakce se provádí (ve stínové ekonomice) v hotových penězích, a to kvůli zahlazování stop. Nyní již ke zmíněným dvěma autorům a jejich metodám.

Peter Gutmann – Metoda poměru odložené peněžní poptávky

Jak již název metody napovídá, základem této metody je určitý poměr. Přesněji je to poměr C/D . C je množství oběživa a D jsou vklady na vyžádání. Gutmann tuto metodu praktikoval v USA v letech 1937-41 a výsledek v tomto období – cca 25% považoval za přirozený a v tomto roce byl stínový sektor „nulový“. Proto v dalších letech vycházel s těmito údaji jako výchozími. Tedy pokud v dalších letech byl poměr jiný, porovnával se s výsledky z let 37-41. Právě na tomto stojí jedna z výtek této metody, tedy to, že je samotná metoda a měření silně vázáno se zvoleným rokem nula (tedy výchozím rokem). Další můžeme zmínit fakt, že tento model počítá s tím, že rychlost obratu peněz v oficiální ekonomice je stejně rychlý, jako v ekonomice stínové. To ale samozřejmě není možné dokázat. Jedna teze je taková, že v ekonomice stínové je obrat rychlejší, protože se ekonomické subjekty snaží co nejrychleji utratit peníze získané stínovou aktivitou. Druhá teze je taková, že naopak se ekonomické subjekty snaží nejdříve své příjmy ze stínové činnosti na nějaký čas zatajit a pak je až utratit. To by samozřejmě znamenalo, že rychlost obratu peněz je naopak menší. Takže se to nedá přesně určit. Důležitý je ovšem fakt, že tato metoda se pro Českou republiku jeví jako nejvíce přijatelná pro výpočet stínové ekonomiky.

Podobně jako u Gutmanna, svou analýzu uskutečnil v USA. Oproti Gutmannovi si ale zvolil za základní rok 1939, protože předpokládal, že právě v tomto roce byla stínová ekonomika nulová. Další rozdíl můžeme pozorovat v tom, že Feige vychází z Fisherovy kvantitativní teorie peněz, tedy z rovnice $M \cdot V = P \cdot T$ (kde M je množství peněz, V je rychlost obratu, P jsou ceny, T jsou veškeré transakce). Existenci stínové ekonomiky dokazuje tak, že vydělí objem transakcí PT ve sledovaném období s tzv. referenční hodnotou (PT/HDP) roku, určeného jako výchozí (v našem případě rok 1939). Tím vlastně dostaneme určitou řadu hodnot jednotlivých produktů. Pokud je oficiálně naměřený produkt menší, než právě tyto hodnoty, je to důkaz existence stínové ekonomiky.

Je zde patrný velký podíl veličiny V (rychlost obratu peněz), protože je velmi důležitá pro výpočet PT. A právě fakt, že existuje spousta faktorů ovlivňujících její velikost (inlace, ekonomický cyklus, úroková míra a jiné) může mít velmi velký vliv na přesnost, respektive nepřesnost výsledku hodnoty stínové ekonomiky. Bohužel, i tento model je kritizován v důsledku zvoleného výchozího roku s „nulovou černou ekonomikou“. Tento model kritizovala celá řada expertů, nejznámějším je Vito Tanzani. Těžko hledám postoj, ke kterému autorovi se v této monetární metodě přiklonit, protože při aplikacích těchto metod, měli oba autoři poměrně rozdílné výsledky.

Metody fyzického inputu

Tato metoda může znít velice prostě a jednoduše – jedná se o spotřebu elektrické energie. V celkové podstatě se jedná o to, že pokud máme k dispozici výpočet reálného tempa HDP a také tempo růstu ekonomiky jako celku, potom podíl těchto veličin je vlastně tempo růstu stínové ekonomiky. Tohle tvrzení je podloženo studií, podle které se zjistilo, že elasticita energie/HDP se blíží jedné, což znamená, že změna ve spotřebě energie vyvolá analogickou změnu HDP.

²⁵ SNEIDER, F. *Shadow Economies and Corruption All Over the World: New Estimates for 145 Countries*. Johannes Kepler University of Linz, Austria, 2007. 47 s.

²⁶ FASSMANN, M. *Stínová ekonomika I.: příčiny, důsledky, měření*. Praha : Soudy, 2002. 107 s.

Kaufmannova metoda

Vyhází z výše napsaného faktu – tedy předpokládá vysoce stabilní elasticitu energie k HDP a velice nízkou cenou elasticitu k spotřebě energie (tedy že procentuální změna ceny vyvolá menší procentuální změnu spotřeby energie). Pokud je tato úvaha zachována, můžeme vypočítat stínovou ekonomiku pomocí vztahu uvedeného výše.

I na tuto metodu se objevily kritické ohlasy. Jedná se hlavně o elasticitu – protože z dlouhodobého hlediska není možné počítat se stabilní elasticitou. Je to v důsledku technického pokroku. Další výtku směřuje k samotnému pojetí této metody, myslím tím fakt, že není možné měřit stínovou ekonomiku pouze ze spotřeby energie. Protože některé stínové aktivity elektrickou energii nemusí vůbec využívat. Některé subjekty naopak mohou „odebírat“ elektrickou energii na černo, nebo využívat úplně jiný typ energie.

Mária Lackó a její metoda

Oproti Kaufmannovi tvrdí, respektive vychází z toho, že domácnosti, využívají část své elektrické energie ke stínovým činnostem. Bohužel, tato metoda má poměrně velký nedostatek. Aby se dala dobře aplikovat, respektive ukazovala přesné údaje, je nutné, aby se vědělo, kolik objemu stínové ekonomiky je možné vytvořit jednou jednotkou energie. To bohužel jaksí není možné zjistit a proto je to pouze ve fázi odhadů. No a nesmíme zapomenout na to, že stínová ekonomika nevzniká pouze v domácnostech a není známo, kolik procent stínové ekonomiky v nich vzniká a kolik ne.

Většina kritických ohlasů na Kaufmannovu metodu se může aplikovat i na tuto – tedy například, že ne všechny stínové aktivity potřebují ke svému vzniku elektrickou energii.

2.4.3 Model DYMIMIC

Tento velice specifický model jsem se rozhodl uvést jako samostatnou jednotku. Důvodem je fakt, že se značně liší od přímých a také nepřímých metod měření stínové ekonomiky.

Téměř všechny předešlé metody sledují pouze jeden ukazatel a ten aplikují na celkový vznik a příčinu stínové ekonomiky. Tento model je právě specifický a do jisté míry i originální v tom, že pracuje s několika ukazateli zároveň. Skládá se z dvou částí – tzv. nepozorované proměnné a sledované ukazatele. Jsou zde popsáni ukazatelé – u kterých se změna ve velikosti stínové ekonomiky může projevit právě změnou těchto ukazatelů.

Jsou to:

- Monetární ukazatelé – při zvýšení stínové ekonomiky se zvyšuje počet dodatečně požadovaných peněžních transakcí.
- Trh práce – zvýšení zapojení pracovníků do stínového sektoru má za následek úbytek pracovníků ze sektoru oficiálního. Také může v tomto důsledku dojít ke snížení počtu pracovních hodin v oficiálním sektoru.
- Trh produkce – zvýšení stínové ekonomiky znamená, že inputy (hlavně práce) se pohybují směrem pryč z oficiálního sektoru a takové „přemísťování“ může mít velmi špatný vliv na oficiální míru celkové ekonomiky.

Příčiny – mezi nejvýznamnější se pokládají tyto 3:

- Zatížení přímých a nepřímých daní – obě aktuální a vnímatelné. Vysoké daňové zatížení dává silný podnět pro práci ve stínovém sektoru.
- Regulační zatížení státu. Zvýšení regulačních opatření může mít za následek vstup do stínového sektoru.
- Daňová morálka (postoj obyvatel směrem k vládě), V podstatě ukazuje na „ochotu“ jednotlivců či skupin opustit svou pozici v oficiální ekonomice a vstoupit do ekonomiky stínové. Tedy čím klesající bude tato morálka, tím více se to projeví na velikosti stínové ekonomiky.

Celkově se o tomto modelu dá hovořit jako o jistém pokroku směrem k efektivnímu a přesnějšímu měření stínové ekonomiky. Navíc byly některé překážky z předešlých metod alespoň částečně eliminovány. Vznikly ale jiné, respektive tím chci říct, že ani tento model se nevyvaroval kritice. Tomuto modelu je vytýkáno

především to, že vzhledem k jeho rozsáhlosti je velice obtížné dostat přesných a věrohodných dat. Nebo také jeho nepřesnost (statistická) v odhadech.²⁷

Dílčí závěr

Tímto bych chtěl ukončit tuto rozsáhlejší kapitolu věnovanou příčinám, důsledkům a možnostem měření stínové ekonomiky. Po vymezení základních pojmů jsem plynule přešel k příčinám vzniku stínové ekonomiky, které jsem se snažil srozumitelně vysvětlit. Dále přišly na řadu důsledky, které s sebou stínová ekonomika nese. Dozvěděl jsem se, že stínová ekonomika nemusí být za každou cenu negativní jev a objevil jsem i její kladné stránky. Z toho důvodu se nedokážu přiklonit jak k autorům zastávající názor, že stínová ekonomika je zlo, tak k autorům, kteří ji shledávají jako pozitivní jev. Myslím, že na každém tvrzení je kousek pravdy. Podle mého názoru se stínová ekonomika nikdy nedá zcela vymýtit, ale pouze zredukovat. Dále je pravdou, že určitě do jisté míry prospěšná je. Pokud to aplikuji na mou osobu, například taková práce na černo mi v jistých chvílích finančně pomohla v mém chudém studentském životě. Je ovšem pravda, že od určité hranice se dá stínová ekonomika chápat již jako ryze negativní jev a je potřeba ji omezovat a bojovat proti ní.

Co se týče metod, je jich celá řada. Ale při mém bádání jsem zjistil, že neexistuje univerzální, dobře praktikovatelná a hlavně přesná metoda měření stínové ekonomiky. Za dobu, co se věnuje stínové ekonomice pozornost bylo vytvořeno mnoho prognóz a analýz, jak ji změřit, ale žádná není bez chyb – buď je daná metoda nepřesná, nebo s velkými administrativními, časovými, nebo organizačními náklady. V současné době se měří stínová ekonomika nejčastěji monetárními metodami a modelem DYMIMIC. Co se týče České republiky, tak na otázku velikosti stínového sektoru v ČR (v % HDP) jsme na tom jako stát více než dobře. Velikost stínové ekonomiky (kdo by to byl řekl) se dlouhodobě pohybuje pod evropským průměrem.

²⁷ SNEIDER, F. *Shadow Economies and Corruption All Over the World: New Estimates for 145 Countries*. Johannes Kepler University of Linz, Austria, 2007. 47 s. Vlastní úprava a zpracování, 2011.

Tato kapitola pouze podporuje a dokazuje mé tvrzení, které jsem opakovaně zmínil a to fakt, že stínová ekonomika je „oříšek“ - je nejen obtížně definovatelná, ale také měřitelná, odhadnutelná a těžce se proti ní bojuje.

3 Stínová ekonomika ČR a její porovnání s vybranými zeměmi

V této kapitole bych se chtěl věnovat stínové ekonomice v České republice. Chtěl bych lehce nastínit vývoj v Československu, zmínit první odhady, kdy se o stínové ekonomice začalo hojně mluvit a kdy se dostala do podvědomí obyvatel tehdejšího státu. Pak bych plynule přešel k novějším datům a odhadům a to již v rámci samostatné České republiky. Na závěr bych výsledky v tabulkové formě chtěl porovnat s dalšími vybranými státy světa.

3.1 První pokusy o odhady stínové ekonomiky

Sice je pravdou, že stínová ekonomika je spjata se všemi ekonomikami již od jejich úplného počátku, v bývalém Československu byl tento pojem až do zhruba 80.ých let naprosto tabu. Bylo to dáno tím, že neexistovala ucelená analýza stínové ekonomiky, jen studie některých projevů stínové ekonomiky a to pro ucelený výpočet samozřejmě nestačilo. Vzhledem k tomu, že výsledky byly před veřejností po dlouhou dobu utajovány, nedostal se tento pojem ani do podvědomí lidí samotných.

Samotný pojem stínová ekonomika se začal používat, objevovat a skloňovat až na konci 80.ých let. Zhruba od počátku roku 1988 se začal tento pojem používat v tisku – v článcích jak domácích, tak zahraničních. Ovšem ani tento fakt nevzbudil nějaký větší ohlas veřejnosti. A bylo to z důvodu takového, že neexistoval žádný konkrétní odhad v rámci ČSSR. První, z institucí, které se začaly zabývat odhadem stínové ekonomiky v Československu, byl Výbor lidové kontroly ČSSR (1988). Bohužel ale, odhady a výsledky byly před veřejností opět skryty.

Zásadním průlomem v rámci odhadů stínové ekonomiky a jejich studie byl až článek „Fondy stínové ekonomiky“. Tento článek vyvolal velké diskuse a ohlasy občanů. Byla to více méně analýza příjmů z činností stínové ekonomiky. V tabulce 3.1 (viz Tab. 3.1) můžeme pozorovat, že hranice stínové ekonomiky byla v rozmezí 19,2 – 22,7 mld. Kčs. V té době (pro rok 1987) znamenal tento celkový odhad 3,3 – 3,9 % národního důchodu. I když se na tyto odhady vztahovala kritika,

že obsahují pouze toky mezi obyvatelstvem, i tak tento článek, potažmo odhad vyvolal vlnu ohlasů a celkově ho můžeme označit za jistý skandál.²⁸

Tab. 3.1 Rozsah stínových aktivit v článku „Fondy stínové ekonomiky“

Typ příjmu v mld. Kčs ročně	Spodní hranice odhadu	Horní hranice odhadu
Pololegální příjmy:		
a) Melouchaření, sousedská výpomoc	4,8	5,3
b) Spropitné	2,13	2,39
c) Příjem z ostatních prací a služeb	0,8	0,9
Nelegální příjmy		
a) Okrádání spotřebitelů	3,8	4,3
b) Rozkrádání společenského majetku	0,7	1,4
c) Úplatky, pozornosti, spekulace	6,92	8,41

Zdroj: FASSMANN, M. *Stínová ekonomika. 2, Stínová ekonomika v České republice*. Praha : Sondy, 2003 Str. 11. Vlastní úprava a zpracování, 2011.

3.1.1 Přehled odhadů za ČSSR

V podstatě první ucelený kvantitativní odhad stínové ekonomiky po roce 1989 vytvořil Ivo Bastýř v roce 1993. Podle této studie byl rozsah stínové ekonomiky v ČSR za rok 1989 zhruba 3,7 md Kčs, což by znamenalo 0,7% HDP.

Další studii vypracoval Bruno Dallag taktéž v roce 1993. Ten shrnul výzkum, který financovala a podporovala Universita Trento na počátku 90.tých let. Podle této studie byl rozsah stínové ekonomiky v roce 1987 po sečtení všech položek

²⁸ FASSMANN, M. *Stínová ekonomika. 2, Stínová ekonomika v České republice*. Praha : Sondy, 2003. 82 s.

v rozmezí 25,3 – 28,3 mld. Kčs. Toto číslo znamenalo zhruba 4,1 – 4,6% (registrovaného) národního důchodu.

Následovala studie Matthewa Valencii z roku 1994. Ten převzal výsledky od Bruna Dallarga – mám na mysli 4,6%, jakožto velikost stínové ekonomiky k národnímu důchodu k roku 1987.

Další odhady a měření se prováděly v druhé polovině 90tých let a směřovali k roku 1989.

Své odhady zveřejnil i Český statistický úřad v roce 1994. Podle jeho údajů tvořila stínová ekonomika asi 6% HDP (k roku 1989).

Odhady Daniela Kaufmanna a Alexandra Kaliberdy z roku 1996. Podle jejich údajů se rozsah stínové ekonomiky roku 1989 pohyboval na 5% HDP.

Studie Simona Johnsona z roku 1997, který uvažoval hodnotu 6,4% HDP. K němu se přiklání i Friedrich Sneider (1999).

Marie Lackó, rok 1999. Metodu Lackó jsem již popsal a kritizoval v předchozím textu (kapitola možnosti měření stínové ekonomiky). Podle této paní se stínová ekonomika v roce 1989 pohybovala na 23% HDP! Pokud bychom to přepočítali na sumu z HDP, je to okolo 130 mld. Kčs!. Tyto výsledky se ovšem nejeví, jako regulérní a důvěryhodné a to hlavně z důvodu takového, že jednak se její výsledky výrazným způsobem liší od ostatních autorů a hlavně také proto, že tehdejší ekonomika nebyla schopná vyprodukovat v rámci stínových aktivit částku okolo 130 mld. Kčs, ke které dospěla.

Dodatky: Pokud shrneme následující autory a výsledky, ke kterým dospěli, tak můžeme sledovat zajímavý jev, že čím později se analýza provedla, k tím větším číslům autor dospěl. Počínaje Bastýřem – 0,7% HDP a konče Lackó – 23% HDP. Zároveň bych chtěl dodat, že všechny odhady k roku 1987 se vztahují k ČSSR jako celku.

V následujících letech (1990 – 1992) byla snaha o zlepšení situace, co se týče získání informací k lepšímu odhadu stínové ekonomiky. V roce 1990 byla zřízena

pracovní skupina, která se měla věnovat prověřování možností získávání informací o stínové ekonomice.²⁹

3.2 Stínová ekonomika v samostatné ČR

Po vzniku České republiky v roce 1993 se začal zvyšovat zájem o studie stínové ekonomiky. Často se objevovaly články, které dokumentovaly stále se zvyšující význam stínové ekonomiky v rámci ČR a dalších transformujících zemích. Tyto články byly zatím ryze teoretické, tedy neposkytovaly různé odhady a analýzy, ale spíše definice a příčiny vzniku stínové ekonomiky. Samotné odhady, nebo spíše pokusy o ně se začaly objevovat v letech 1994-1995, bylo to dáno hlavně tím, že čeští ekonomové se o tuto problematiku začali zajímat a kritizovat.

Podle těchto kritik se stínová ekonomika v prvních letech ekonomické transformace razantně zvýšila. Za všechny mohu zmínit studii Růženy Vintrové „Co nezachycuje statistika v ekonomickém růstu“ z roku 1994.³⁰ Ale názory na to, že stínový sektor prudce narostl v prvních letech transformace byly označeny jako čiré spekulace. Důvod je takový, že autoři těchto studií přičetli k výši stínové ekonomiky za ČSSR (odhadována na 6% HDP) svůj předpokládaný nárůst v začátcích transformace (1991-1993). Jen pro představu, studie Růženy Vintrové počítala s nárůstem stínové ekonomiky v roce 1993 na 15-20% HDP. Proč se mohli domnívat, že se stínové aktivity tak rozšířily, je těžké polemizovat. Mohlo to být tím, že po vzniku samostatné ČR se spousta věcí změnila, spousta aktivit stínové ekonomiky se nově rozvinula nebo změnila. Také to mohlo být tím, že se v tisku a jiných médiích o tomto „fenoménu“ začalo hojně diskutovat, nebo to také mohlo souviset s majetkovými přesuny. Tak jako tak, díky studii paní Vintrové byla stanovena jakási hranice stínové ekonomiky, která byla obecně přijímána a spousta dalších autorů se ve svých odhadech (u kterých nebyla stanovena ani metoda samotného odhadu) k této hranici přikláněla.

Ne všichni se ale ztotožňovali s přístupem paní Vintrové. Někteří domácí autoři se rozhodli hledat své vlastní východisko. Například Vladimír Benáček a jeho studie

²⁹ FASSMANN, M. *Stínová ekonomika. 2, Stínová ekonomika v České republice*. Praha : Soudy, 2003. 82 s.

³⁰ Růžena Vintrová se zabývá makroekonomickým výzkumem, srovnáním vývoje ekonomiky s dalšími zeměmi, s EU. Také v současné době analyzuje dopady recese na konkurenceschopnost ČR. Má obdivuhodnou publikační činnost.

z roku 1994, která se nazývá „Small business and private entrepreneurship during transformation“.³¹ V této studii zdůrazňuje spoustu faktorů, které podle něj mohly za nárůst stínové ekonomiky v prvních letech transformace. Mezi tyto faktory zahrnuje například fakt, že z oficiálního registru vypadlo mezi roky 1991 a 1992 asi 450 tisíc osob a tyto osoby našly jisté uplatnění ve stínovém sektoru. Dalším faktorem je podle něj to, že 30-60% nezaměstnaných pracuje na černo, že spousta lidí má vedlejší příjmy, dalším faktorem jsou daňové úniky, zkreslení dat o zahraničním obchodu (v letech 1991 a 1992 se export i import snížil o 4-6% - podle něj to může poukazovat na rozvoj pašeráctví). Na základě těchto vlivů (a některých dalších) autor uvádí, že v tomto důsledku musí být oficiální, nebo spíše skutečná výroba mnohem vyšší, než ta registrovaná, chcete-li zaznamenaná. Takže podle Benáčkovy studie stínová ekonomika může přičíst k oficiálním údajům 17-25% HDP.

Rudolf Kadera a Jiří Žahour založili svou studii s názvem „Role stínové ekonomiky“ z roku 1994 na velmi podrobném postupu odhadu jednotlivých položek stínové ekonomiky – šedé ekonomiky (zaměstnanci mají vedlejší příjem), černé ekonomiky (kriminalita). Na základě výpočtů a studií došli k názoru, že rozsah stínové ekonomiky se mohl v roce 1994 pohybovat mezi 75 – 96 mld. Kč. To znamenalo zhruba 6,3 – 8,1% HDP. Při konečném výpočtu však uvádí rozsah stínové ekonomiky v roce 1994 nečekaně okolo 15%. Těžko říci, zda opět zapůsobila studie paní Vintrové. Co je fakt je ale to, že tyto studie měly pozitivní ohlasy a patří k těm nejlepším, které byly o stínové ekonomice zhruba do poloviny 90tých let napsány. Svá pozitiva si získaly hlavně tím, že autoři se snaží o komplexní přístup nejen k odhadu stínové ekonomiky, ale k tomuto jevu jako celku. Od definice, po příčiny až k měření. I tak se ale nabízí spousta pochybností o kvalitě odhadu.³²

³¹ Vladimír Benáček vypracoval přes 240 odborných článků a vědeckých příspěvků, referoval na 70 konferencích, z toho na 50 zahraničních. V současné době je stále aktivní, učí na UK a pracuje jako vědecký pracovník.

³² FASSMANN, M. *Stínová ekonomika. 2, Stínová ekonomika v České republice*. Praha : Soudy, 2003. 82 s.

V tabulce 3.2 (viz Tab. 3.2) vidíme porovnání odhadů stínové ekonomiky v ČR od roku 1987 až po rok 2000. V tabulce jsou uvedeny nejmenší a nejvyšší hodnoty (v % HDP). Dále jsou tyto odhady vyjádřeny v miliardách korun a následně jsou odečteny od sebe, abychom mohli vidět rozdíl. Můžeme si všimnout zajímavé věci, že nejnižší dosahované odhady (% HDP) se v průběhu let příliš neměnily. Pohybují se od 1,2 až po hranici 2,6%. Jiná situace je na opačné straně, tedy na sloupci maximálních hodnot. Zde se tato škála pohybuje od 10 až po 32%. Ještě bych chtěl zmínit údaje z metody Lackó, které, jak jste si jistě všimli, jsou v některých letech úplně na jiné úrovni než ostatní hodnoty. Proto jsou uvedeny v závorce. Již jsem zdůrazňoval, že této metodě se nepřiklání velká důvěryhodnost.

Tab. 3.2 Porovnání odhadů stínové ekonomiky v ČR v letech 1987-2000

(údaje v závorce jsou výsledky metody Lackó)

Rok/odhad	Nejnižší odhad (% HDP)	Nejvyšší odhad (% HDP)	Nejnižší odhad (mld. Kč)	Nejvyšší odhad (mld. Kč)	Rozdíl (mld. Kč)
1987	1,2	10,0	5,7	49,2	43,5
1989	0,7	10,0 (23)	3,9	52,5 (120,8)	48,6 (116,9)
1990	0,8	11,0 (23)	4,7	68,9 (144,0)	64,2 (139,3)
1991	2,0	18,0 (28,7)	14,9	135,7 (216,4)	120,8 (201,5)
1992	2,8	16,5 (28,7)	23,5	139,0 (241,8)	115,5 (218,3)
1993	2,8	25,0 (28,7)	28,5	255,0 (292,7)	226,5 (264,2)
1994	2,7	24,0 (23,2)	31,7	284,0 (274,5)	252,3 (242,8)
1995	2,7	18,0 (23,2)	37,2	248,6 (320,4)	211,4 (282,8)
1996	2,6	15,0	40,8	235,1	194,3
1997	2,6	23,0	43,9	386,4	342,5
1998	2,7	19,9	49,8	366,0	316,2
1999	2,7	22,7	51,4	431,9	380,5
2000	2,6	32,0	51,2	635,1	583,9

Zdroj: FASSMANN, M. *Stínová ekonomika. 2, Stínová ekonomika v České republice*. Praha : Sondy, 2003.

s.76. Vlastní úprava a zpracování, 2011.

3.2.1 Sociologický výzkum obyvatelstva

Tuto studii bych zařadil už do jakési moderní éry odhadů stínové ekonomiky. Nazývá se „Institucionální možnosti minimalizace vlivu stínové ekonomiky na trh práce“. Jedná se o průzkum obyvatelstva. První, který se výhradně věnuje stínové ekonomice. Pochází z roku 1998. Týkal se dvou terénních výzkumů. Prvním výzkumem byly rozhovory se státními zaměstnanci – myslím tím zaměstnanci různých úřadů, ať již práce, či finančních nebo dalších jiných. Druhým terénním výzkumem byl pak dotazníkový průzkum s pracovníky těchto institucí. Co se týče výsledků dotazníkového průzkumu, tak některé odpovědi byly více než překvapující. Například první otázka, která směřovala k samotnému pojmu stínové ekonomiky, jeho znalosti se vyjádřilo přes 90% respondentů tak, že odpovědělo, že pojmu stínová ekonomika rozumí. Nabízí se zde úvaha, zda opravdu rozumí všem zákonitostem stínové ekonomiky, nebo jen znají tento název a myslí si, že ví, co znamená. Další otázka směřovala k tomu, zda se s projevy stínové ekonomiky setkávají v praxi. Přes 73% dotázaných odpovědělo, že ano. Co se týče otázky jak často se s těmito projevy setkávají, tak přes 58% dotázaných odpovědělo často a téměř 13% dokonce velmi často. Když byla položena otázka týkající se podílu stínové ekonomiky na tvorbě HDP v ČR, tak přes 28% dotázaných odhadovalo rozsah do 15%, 55% respondentů odhadovalo podíl mezi 15-20% a podle 25% dotázaných lidí se jedná o více než 20%. Přes 16% lidí se k této otázce odmítlo vyjádřit, protože se necítili dostatečně způsobilí. Následovala ještě otázka k struktuře stínové ekonomiky tom daném regionu, kde nejvíce lidí (70%) řadilo na první místo daňové úniky. Zisky z nedovoleného podnikání řadilo 55% dotázaných na druhé místo, Nelegální pracovní poměry uvedlo 25% dotázaných jako aktivitu na třetí místo.

V rámci studie se zjišťovalo, které podniky se podle respondentů podílejí na tvorbě stínové ekonomiky. Podle 45% dotázaných se hlavním „viníkem“ staly velké podniky, za nimi se umístily malé a střední podniky a na třetí místo zařadili dotázaní cizí státní příslušníky a podnikatele. Tento průzkum zpracovali společně Fassmann, Vališ a Strecková. Jelikož autoři prováděli průzkum

s mikroekonomického hlediska, i jeho rozsah a to, jakým ho zpracovávali (terénní výzkum, přímý kontakt s účastníky) dělá z tohoto výzkumu jistý unikát.³³

Tab. 3.3 Aktivní účast respondentů v ČR na aktivitách nedeklarovaného sektoru

Rok	často	občas	nikdy
1995	3,2	12,6	84,2
1999	3,7	16,7	79,7
2000	3,9	21,3	74,8
2002	3,7	20,2	76,1

Zdroj: FASSMANN, M. *Stínová ekonomika. 2, Stínová ekonomika v České republice*. Praha : Soudy, 2003. s. 46.

V tabulce (viz Tab. 3.3) vidíme procentuální vyjádření aktivní účasti respondentů z výše popsaného průzkumu na stínových aktivitách. Vidíme, že v období 1995-2002 se přiznalo k častým stínovým aktivitám 3 - 4% dotázaných, 12 – zhruba 20% označilo své zapojení do stínových aktivit jako občasné a zbytek se vyjádřil k této otázce tak, že se nikdy na stínových aktivitách nepodílejí. Teď jde o to, do jaké míry jsou tyto výsledky věrohodné. Otázky jsou poměrně dosti citlivé a přímé a proto je možné, že skutečnost by odpovídala jiným hodnotám.

Tento průzkum se přímo dotýkal lidí samotných a jejich zapojení do stínových aktivit. Je však nutné zohlednit ještě funkci státu a jeho orgánů s ohledem na stínový sektor. Špatná kvalita služeb, daňové zatížení či špatná činnost státních orgánů může mít značný vliv na velikost stínové ekonomiky. V rámci výše popsaného průzkumu, se snažili autoři zjistit, jaká je šance podle dotazovaných na to, že budou odhaleni při potencionálním daňovém úniku. 73% těch, kteří se pravidelně věnují stínovým aktivitám si myslí, že je maximálně 20%. Co se týče kvality veřejných služeb, tak téměř podle 65% dotazovaných je kvalita neuspokojivá. A ještě jedna věc, 80-90% dotázaných, kteří aktivně provozují stínové aktivity, shledávají daňové úniky jako morálně v pořádku. Z těch, kteří se stínové činnosti nevěnuje, si myslí 45% dotazovaných, že jsou daňové úniky morálně přijatelné.

³³ FASSMANN, M. *Stínová ekonomika. 2, Stínová ekonomika v České republice*. Praha : Soudy, 2003. 82 s.

3.2.2 Porovnání velikosti stínové ekonomiky s vybranými zeměmi

V této subkapitole bych chtěl srovnat velikost stínové ekonomiky s dalšími státy světa. Nejaktuálnější a nejkomplexnější výsledky co se týče úrovně stínové ekonomiky v Evropě a ve světě má Friedrich Schneider. Proto jsem se rozhodl o komparaci úrovně stínové ekonomiky právě na základě jeho výpočtů. Uvádím zde 2 tabulky, které podle mého názoru poskytují dostatečnou vypovídající schopnost o tom, jak je na tom Česká republika, popřípadě Slovensko s ostatními státy světa.

Nyní chci ještě uvést tabulkové porovnání úrovně stínové ekonomiky se zeměmi Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj. Vidíme, že v tabulce 3.4 (viz Tab. 3.4) jsou poněkud rozdílné výsledky, než v tabulce 3.5 (viz Tab. 3.5) Jednak jsou zde výpočty mnohem vyrovnanější a také žádný ze států zde uvedených nepřekročil hranici 30% HDP. Vidíme, že nejnižších výsledků dosahuje Japonsko, Švýcarsko a USA, kde se odhady stínové ekonomiky pohybují dlouhodobě pod hranicí 10%. Na opačné straně vidíme Itálii a Řecko, u kterých je situace blízká se 30% HDP. Pokud bych zde měl zařadit ještě Českou republiku a porovnat ji s těmito státy, tak ČR se se svým průměrem blížícím se k 20% řadí k takovému horšímu průměru. Slovensko by na tom bylo o trochu lépe. Ještě jeden důležitý poznatek bych chtěl zmínit a to fakt, že v roce 2004/2005 vykázaly odhady u všech zemí OECD mírný pokles a i celkový průměr se dostal poprvé pod hranici 15%. Co se týče samotné organizace, tak je to v podstatě sdružení nejvyspělejších států světa a jejím cílem je podpora ekonomického rozvoje. Takže i z tohoto důvodu si myslím bylo již od začátku pravděpodobné, že odhady stínové ekonomiky budou mnohem lepší v porovnání s tabulkou 3.5 (viz Tab. 3.5), tedy některými státy Evropy a Ruska.

Tab. 3.4 Stínová ekonomika v 21 zemích OECD

Země	Velikost stínové ekonomiky (v % HDP) použitím DYMIMIC a Monetárních metod.				
	99/00	01/02	02/03	03/04	04/05
Austrálie	14,3	14,1	13,5	13,1	12,8
Belgie	22,2	22,0	21,0	20,4	19,6
Dánsko	18,0	17,9	17,3	16,7	16,1
Finsko	18,1	18,0	17,4	16,4	15,8
Francie	15,2	15,0	14,5	13,8	13,2
Irsko	15,9	15,7	15,3	14,8	14,1
Itálie	27,1	27,0	25,7	24,8	23,2
Japonsko	11,2	11,1	10,8	9,4	8,8
Kanada	16,0	15,8	15,2	14,8	14,1
Německo	16,0	16,3	16,8	16,1	15,3
Nizozemsko	13,1	13,0	12,6	12,0	11,1
Norsko	19,1	19,0	18,4	17,6	16,8
Nový Zéland	12,8	12,6	12,3	11,6	10,9
Portugalsko	22,7	22,5	21,9	21,1	20,4
Rakousko	9,8	10,6	10,9	10,1	9,3
Řecko	28,7	28,5	28,2	27,4	26,3
Španělsko	22,7	22,5	22,0	21,2	20,5
Švédsko	19,2	19,1	18,3	17,2	16,3
Švýcarsko	8,6	9,4	9,4	9,0	8,5
USA	8,7	8,7	8,4	8,2	7,9
Velká Británie	12,7	12,5	12,2	11,7	10,3
Průměr	16,8	16,7	16,3	15,6	14,8

Zdroj: SNEIDER, F. *Shadow Economies and Corruption All Over the World: New Estimates for 145 Countries*. Johannes Kepler University of Linz, Austria, 2007. s. 20. Vlastní úprava a zpracování, 2011.

V tabulce 3.5 (viz Tab. 3.5) je uvedeno porovnání velikosti stínové ekonomiky s 20 zeměmi Evropy. Pro Českou republiku můžeme pozorovat velice příjemné výsledky, protože se spolu se Slovenskem umístila mezi země se dovolím si říct, suverénně nejnižší velikostí stínové ekonomiky. Průměrně se podle této tabulky v Evropě pohybuje velikost stínové ekonomiky mezi 38-40% HDP a Česká republika, společně se Slovenskem se tedy pohybuje se svými (zhruba) 20% hrubě pod touto hranicí. Sice vykazuje mírný růst, ale to ostatně všechny země.

Naopak nejhorší situace je v Ázerbajdžánu a na Ukrajině, zde dosahuje stínová ekonomika opravdu vysokých hodnot, okolo 60% a to je naopak hrubě nad hranicí průměru.

Tab. 3.5: Srovnání stínové ekonomiky s 20 zeměmi východní, střední Evropy a bývalými sovětskými zeměmi

Země	Stínová ekonomika (v % HDP) použitím DYMIMIC a Monetárních metod.				
	99/00	01/02	02/03	03/04	04/05
Albánie	33,4	34,6	35,3	35,0	34,3
Arménie	46,3	47,8	49,1	48,4	47,6
Ázerbajdžán	60,6	61,1	61,3	60,8	59,4
Bělorusko	48,1	49,3	50,4	50,5	50,8
Bosna a Hercegovina	34,1	35,4	36,7	36,2	35,3
Bulharsko	39,9	37,1	38,3	37,4	36,5
Chorvatsko	33,4	34,2	35,4	34,7	34,1
Česká republika	19,1	19,6	20,1	19,2	18,3
Estonsko	38,4	39,2	40,1	39,1	38,2
Kazachstán	43,2	44,1	45,2	45,4	44,6
Litva	30,3	31,4	32,6	31,3	30,2
Lotyšsko	39,9	40,7	41,3	40,4	39,4
Maďarsko	25,1	25,7	26,2	25,3	24,3
Makedonie	34,1	35,1	36,3	36,8	36,9
Polsko	27,6	28,2	28,9	28,2	27,3
Rumunsko	34,4	36,1	37,4	36,2	35,4
Rusko	46,1	47,5	48,7	48,2	47,3
Slovensko	18,9	19,3	20,2	19,1	18,2
Slovinsko	27,1	28,3	29,4	28,2	27,3
Ukrajina	52,2	53,6	54,7	54,9	55,3
Průměr	38,1	39,1	40,1	39,5	38,8

Zdroj: SNEIDER, F. *Shadow Economies and Corruption All Over the World: New Estimates for 145 Countries*. Johannes Kepler University of Linz, Austria, 2007. s 19. Vlastní úprava a zpracování, 2011.

4 Využití řešené problematiky v žurnalistice

V rámci využití tohoto tématu v žurnalistické praxi, jsem zpracoval rozhovor s panem Ing. Dohnalem na téma úplatky. Byl velice vstřícný a odpověděl mi i na celkem citlivé otázky a chtěl bych mu tímto moc poděkovat za jeho upřímné a obsáhlé odpovědi a za jeho čas. Dále jsem se dotazoval v rámci ankety studentů, zda někdy pracovali na černo a jaké s touto prací mají zkušenosti. V neposlední řadě jsem se rozhodl věnovat prostor i článku na téma jakou moc má veřejnost v boji se stínovou ekonomikou.

4.1 Rozhovor nejen o úplatcích s panem Dohnalem

Dokázal jsem domluvit a zpracovat rozhovor na téma úplatky s panem Ing. Dohnalem. Pan Dohnal má 29 let, studoval na Obchodní akademii v Olomouci v letech 1995 – 2000. Poté nastoupil na Obchodně podnikatelskou fakultu do Karviné, na Slezskou univerzitu v Opavě v letech 2001 – 2005. Zde získal magisterský titul v oboru finance. V současné době pracuje v Praze jako auditor pro společnost Tacoma. Jeho záliby jsou sport, hlavně fotbal a kolo, dále počítače a turistika.

1. Nejprve bych se Vás chtěl zeptat, co je přesně náplní Vaší práce.

„Takže pracuji, jak jsem již řekl jako auditor. Má práce je konkrétně finanční audit. Audit je v podstatě kontrola účetnictví, respektive jeho ověřování. Zpracováváme také ještě standarty IFRS, což jsou mezinárodní standarty účetního výkaznictví. Dále zpracováváme ještě reporty finančních institucí pro ČNB a ČSÚ.“

2. Jako auditor určitě často cestujete, ne?

„Samozřejmě. Audit se ve většině případů zpracovává přímo u klienta, přičemž většina klientů je mimo Prahu. To tedy znamená, že nejprve jedeme na takzvaný před-finální audit do sídla dané společnosti (před-finální audit je vlastně zaměřený na popis systému, ověřování jeho fungování a zda se na něj můžeme spolehnout při následném testování účetnictví klienta). A po před-finálním auditu jedem na audit finální, kde přímo kontrolujeme vybrané účetní případy na příslušné doklady, dále ověřujeme smlouvy atd. Následně v kanceláři finalizujeme účetní závěrku

klienta (ověřujeme ji) to znamená: kontrolujeme sestavení výkazů, eventuelně výroční zprávy atd. Některé zakázky zpracováváme přímo v kanceláři, kde máme k dispozici přístup do „dataromu“, z kterého si stáhneme data a pak s nimi pracujeme podle toho, co chce klient.“

3. To vypadá, že je to velice časově náročné. Máte vůbec čas na jiné věci?

„Ano, tato práce je velice časově náročná. Máme totiž přesné termíny pro dané zakázky a ty musí být splněny (na základě smlouvy). Tím pádem mám spoustu přesčasů a také mimo to studuji auditorský certifikát ICU (Institut certifikace účetních), který je standardním vzdělávacím programem pro rozšíření odborných znalostí auditorů. Takže mnoho volného času v pracovním týdnu opravdu nemám a víkendy uběhnou (bohužel) strašně rychle...“

4. Ve Vaší práci může být slovo úplatek dosti skloňovaný pojem, co myslíte?

„Samozřejmě, jelikož se jedná o práci, jejíž výsledkem je zhodnocení úrovně vedení účetnictví a podání informací uživatelům účetní závěrky (tedy majitelům, věřitelům, bankám...), tak je zde ze strany klienta často vyvíjen nátlak na to, aby dané účetnictví bylo prezentováno v dobrém světle. Jako auditori musíme být vždy nezávislí, vyplňujeme proto řadu prohlášení, například že nevlastníme v daném podniku akcie, že nebereme požitky atd...“

5. A vy jste se tedy již setkal někdy s úplatkem?

„Jelikož v současnosti zastávám pozici, která není přímo manažerská, tak osobní zkušenost nemám. Předpokládám, že kdyby k tomu mělo dojít, tak by se pravděpodobně patřičná osoba obracela na manažera zakázky, potažmo auditora, který podepisuje závěrečnou zprávu, tedy ne na mě... Ale v běžné praxi se stává, že klient platí pohoštění, tedy občerstvení, obědy a tak dále, což může být z určitého pohledu považováno za ovlivňování té nezávislosti, o které jsem mluvil výše.“

6. Myslíte si, že by jste úplatek vzal, kdyby na to někdy přišlo?

„Nikdo nemůže říct, jak by se zachoval v situaci, kterou jakoby ještě nezažil. Ale samozřejmě, ta vidina určitého finančního obnosu může být lákavá, ovšem člověk

by si měl udržet určitý morální charakter podle mého názoru. Navíc je to samozřejmě trestný čin a v neposlední řadě při případném dopadení Vám to zajistí určitou „negativní popularitu“ a v případném dalším uplatnění v oboru je to dosti závažná překážka. Spíš, než o samotné úplatky by se jednalo o otázku daňové optimalizace, to znamená zaúčtování nákladů, které snižují daňový základ a tím pádem odváděnou daň.“

7. Na závěr bych se vás chtěl zeptat, jak jste se svou prací spokojený a zda byste ji doporučil současným studentům ekonomie.

„Mě osobně tato práce baví, protože člověk nemá šanci zapadnout do stereotypu, hodně se naučí, přičemž získané znalosti může hodně využít v další práci, takže mohu všem jen doporučit! Ale člověk se také musí připravit na to, že tato práce je hodně časově náročná (viz přesčasy...), často pracuje pod stresem, neboť na zakázky jsou určeny termíny a kromě toho se musí neustále vzdělávat, protože pracuje v oboru, který se neustále mění a vyvíjí a kde odborná kvalifikace je to nejdůležitější, co se dá klientovi nabídnout a potažmo i prodat...

Dále si myslím, že audit je ideální možnost pro absolventa ekonomické fakulty, jak začít svou praxi. Samozřejmě nejen pro absolventa. Výhodou této práce je, že člověk zde načerpá obrovské množství znalostí, neboť práce auditora má opravdu obrovský záběr, jinými slovy člověk se zde opravdu hodně naučí. Je to především tím, že nezabředne do každodenního stereotypu, pokud pracuje na pozici v jedné práci, kdy se neustále opakují ty stejné činnosti. V auditu člověk každý týden pracuje na jiné společnosti, kde musí poznat nastavení systémů v této společnosti (účel interim auditu – před-audit) a dále pochopit účtování a jiná specifika té které společnosti. Přitom každá společnost je opravdu specifická, což je dáno především předmětem její činnosti. Abych to shrnul, kromě nepopíratelného absorbování velkého množství odborných informací se člověk naučí jednat s manažery jednotlivých společností (finanční ředitelé, obchodní ředitelé, vedoucí účtárny atd.), se kterými je při zpracovávání auditu v každodenním kontaktu, a to samozřejmě i v cizím jazyce, především angličtině.“

4.2 Anketa

V rámci své bakalářské práce jsem se rozhodl do žurnalistické části zařadit také anketu. V té jsem se studentů ptal na otázku práce na černo. Zda někdy na černo pracovali a jaké s tím mají zkušenosti. Vzhledem k tomu, že tyto otázky jsou poměrně citlivé, byl jsem nucený přislíbit účastníkům jejich anonymitu. Proto uvedu pouze jejich křestní jméno, věk a status.

Gabriela, 24 let, student:

„Pracovala jsem na černo celou vysokou školu. S ničím jsem neměla problém, akorát tedy s tím, že si můj „šéf“ vymýšlel různé naschvály typu: přišla hygiena, dostali jsme pokutu a tak budete muset všichni jeden den pracovat zadarmo. A to se také bohužel pro mne stalo. Při nástupu po mě nechtěl ani zdravotní průkaz, což znamená to, že když přišla hygiena a já ho neměla, musela jsem se tvářit, že jsem si ho zapomněla doma. Druhý den ráno jsem musela letět k doktorce si ho vyřídit. Stálo mě to samozřejmě stokorunu a můj zaměstnavatel mi nic nedal. Krom toho, když to tak vezmu, dělal si z nás otroky. Já jsem dostávala padesát korun na hodinu a to jsem dělala dejme tomu dohromady uklízečku, servírku, pomocnou sílu v kuchyni, zatápěla jsem v krbu, obsluhovala počítač se sportovními sázkami. A pokud byl zrovna šéf mimo, musela jsem chodit nakupovat i jídlo do kuchyně, aby se mělo druhý den v hospodě z čeho vařit. Byla jsem ráda, že ze mzdy nic nestrhával, dostávala jsem padesát korun na hodinu čistého, ale když jsem po poslední návštěvě pracovního úřadu zjistila, že po škole nedostanu podporu v nezaměstnanosti, protože jsem za poslední tři roky neodpracovala alespoň rok (což jsem samozřejmě odpracovala, ale na černo...Tím pádem jsem se papírově v uvozovkách válela doma.), tak bych si troufla říci, že na černo už pracovat nikdy nebudu, protože i odpracovaná doba se počítá do důchodu. Samozřejmě teď mluvím o té oficiální. To jsou mé zkušenosti s prací na černo.“

Radek, 21 let, student:

„Ano, s prací na černo mám bohaté a vždy dobré zkušenosti. Sehnat v dnešní době slušnější brigádu je dosti problém. Práce na černo se mi naskytla asi 4 roky zpátky a doposud jsem spokojen. S náplní práce jsem též spokojený. Finanční

ohodnocení mi vyhovuje. Někdo může mít strach o svůj výdělek, vzhledem k tomu, že práce není podložena žádnou smlouvou. Tento problém jsem zatím neměl. Jediný problém s prací na černo bych viděl snad jen v případě stane-li se nějaký úraz...Práci na černo můžu jen doporučit, ale jen u lidí, které dobře znám a vím že mě nijak nepodvedou.“

Lenka, 19 let, studentka:

„Asi 3 týdny jsem o prázdninách pracovala v jednom maloobchodě uzenin na černo. Byla to tehdy jediná brigáda, co jsem měla možnost sehnat a proto jsem ji vzala. Ovšem musím narovinu říct, že plat byl dosti mizerný, má „vedoucí“ snad ještě víc. Neustále mi vyčítala, že nic nedělám, přitom jsem tam dělala nejen prodavačku, ale v podstatě i uklízečku a spoustu jiných věcí. Byla na mě velice nepříjemná. Bývala jsem tam celý den, takže jsem neměla ani pak moc času na sebe a své přátele. Ovšem peníze jsem potřebovala, abych si mohla zaplatit řidičský průkaz. Celkově tuto práci hodnotím jako dobrou zkušenost, ale už bych se tam pravděpodobně nikdy nevrátila. Pracovat na černo budu už jen u lidí, které dobře znám nebo na doporučení lidí, kterým věřím.“

Karel, 24 let, student:

„S prací na černo mám celkem bohaté zkušenosti a to jak u nás, tak i v zahraničí. Nikdy jsem neměl obavu, že bych nedostal zapláceno, ale určitě záleží na štěstí, na koho zrovna narazíte. Myslím si, že pro zaměstnavatele je to jednodušší a pro studenty taky, protože se vyhneme zbytečnému papírování. Chápu, že stát zajímá, o kolik přijde, ale vyplňovat kvanta papírů kvůli tomu, že chce člověk při studiích pracovat mi přijde poněkud zbytečné. A to nemluvím o tom, že je systém nastavený takovým způsobem, že ti, kteří se jím skutečně řídí spíše od práce při studiích odrazuje. Většina zastává názor, že na vysoké škole bychom se měli soustředit pouze na studium, ale když si musí člověk například platit jídlo nebo bydlení a nechce neustále vysávat rodiče, tak je to poněkud nemožné.“

Vidíme, že názory a zkušenosti s prací na černo jsou velice rozporuplné. Já zastávám názor, že při práci na černo hodně záleží na štěstí, na koho zrovna narazíte. Já s ní mám zatím jen dobré zkušenosti, ale znám lidi, kteří s ní mají

spíše negativní zkušenosti. Tímto bych chtěl ukončit tuto anketu, zároveň bych chtěl moc poděkovat respondentům, za jejich obsáhlé názory a zkušenosti.

4.3 Stínová ekonomika? Začneme sami u sebe!

Stínová, podzemní, neoficiální, neformální a spousta dalších přívvisek. Problém stínové ekonomiky trápí snad všechny země světa. Česká republika není výjimkou. Laická veřejnost často ani neví, co je hlavním problémem vzniku stínové ekonomiky a také neví, že stát nemusí mít vždy rozhodující úlohu v tom, zda se snižuje, nebo zvyšuje. Veřejnost má totiž na snižování či zvyšování stínové ekonomiky velkou váhu.

Než se zamyslíme nad tím, jak můžou „prostí lidé jako my“ snižovat velikost stínového sektoru, je nejprve nutné si osvojit, co stínová ekonomika vlastně je, respektive co ji tvoří. Martin Fassmann, jakožto přední český expert, definuje stínovou ekonomiku jako určité příjmy, respektive činnosti, které se snaží být skryty, před orgány státní správy. Pak to mohou být určité transakce, popřípadě aktivity, které jsou určeny k ušetření nákupů a pak to jsou také činnosti, díky kterým sice vznikají oficiální příjmy, ale ta cesta, kterou jsme tyto příjmy nabyly je v rozporu se zákony.

Stínovou ekonomiku rozčleňujeme ještě na černou ekonomiku, což jsou ryze nelegální aktivity, které porušují zákon. Je to například prodej a výroba drog, padělání peněz a další trestné činy.

Další složkou je šedá ekonomika, u níž nejsou činnosti přímo protiprávní, ale jsou na hraně zákona. Spíše než o samotnou nelegálnost jde zde spíše o morální pohoršení z daného činu. Do této skupiny můžeme zařadit úplatky, práci na černo a jim podobné.

„Těžko někoho přemluvíte, aby ode dneška chodil výhradně do copy center a za veškeré další činnosti, které jdou udělat doma „zadarmo“ platil ve specializovaných obchodech.“

Jak tedy nyní mohou domácnosti a samotní lidé přispět k tomu, aby se stínový sektor zmenšoval? Lidé často dělají spoustu „prací“ sami doma. Například, když si něco vytisknu z pc, nebo okopíruju. Proč to dělám? Abych ušetřil peníze a nemusel platit v copy centru. Ale právě tímto stát přichází o peníze a dá se se s lehkou nadsázkou říct, že tím přispívám k velikosti stínové ekonomiky. Samozřejmě tyto aktivity nejsou nelegální, ani nemorální. Jsou součástí každodenního koloběhu života a těžko někoho přemluvíte, aby ode dneška chodil výhradně do copy center a za veškeré další činnosti, které jdou udělat doma „zadarmo“ platil ve specializovaných obchodech. Tudy tedy cesta pravděpodobně nepovede, nic méně to není jediná možnost, jak může veřejnost snižovat stínovou ekonomiku.

Vymezili jsme si pojem černá ekonomika. Víme, že to jsou činnosti ve své podstatě nelegální. Jak můžeme v této situaci pomoci? Můžeme se aktivněji zapojit do boje proti těmto zločinům. Určitě každý z nás za svůj život narazil na ulici na něco, co bylo nelegální. Někteří z vás mohli vidět někoho prodávat drogy, někteří naopak padělané zboží. A co jste udělali? Pravděpodobně nic. Odpověď, jak tedy pomoci je snadná, buďte pozorní a pokud uvidíte nějakou takovou nelegální činnost, oznamte to. Pomůžete tím orgánům státní správy lépe bojovat proti těmto trestným činům. Tím se stanou tyto orgány efektivnější a stát přijde o méně peněz, což bude znamenat v konečném důsledku o to více peněz pro nás, veřejnost. Snad.

Zdroj: MALCOVÁ, R. *Prosazené škrtky v sociální oblasti zrušil Ústavní soud, zadlužení státu může vzrůst* [online]. 2011, [cit. 2011-04-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.nasepenize.cz/prosazene-skrty-v-socialni-oblasti-zrusil-ustavni-soud-zadluzeni-statu-muze-vzrust-8945>>.

„Prostřednictvím médií lidé často slyší o úplatcích vysokých státních úředníků, vysoké výdaje a příjmy politiků, kteří je nemají jak doložit, korupci nejen ve vládě samotné. Tyto „aféry“ akorát ještě více podkopávají morálku společnosti a ta ztrácí chťič něco měnit.“

Netýká se to jen nelegálních aktivit. Týká se to samozřejmě i těch dalších, o kterých jsem mluvil. Například práce na černo, úplatky, daňové úniky..Tyto činnosti jsou v naší společnosti celkem běžné. Kolik z nás například může říct, že ještě nikdy nepracovalo na černo? Spousta z Vás si teď v duchu říká: dělal jsem to, protože mi vadí vysoká daň z příjmů. Dělal jsem to, protože jsem potřeboval peníze...Ale musíme si uvědomit, že pokud nezačneme sami u sebe, stát těžko něco zmůže. Pokud se rozhodne dát více peněz do boje se stínovou ekonomikou, bude se to muset někde projevit, což se nám, občanům určitě líbit (opět) nebude. Mám tím na mysli například zvýšení daní, snížení platů a další podobné efekty, které vyvolávají akorát další rozpory ve společnosti a paradoxně tyto kroky vlády mohou akorát ještě více podkopat morálku společnosti a lidé se následkem toho mohou akorát ještě více zaplést do stínového sektoru. Navíc prostřednictvím médií lidé často slyší o úplatcích vysokých státních úředníků, vysoké výdaje a příjmy politiků, kteří je nemají jak doložit, korupci nejen ve vládě samotné. Tyto „aféry“ akorát ještě více podkopávají morálku společnosti a ta ztrácí chťič něco měnit.

Bohužel, stínová ekonomika je jeden velký a začarovaný kruh, kde najít společné východisko a řešení je velice složité. Veřejnost sama má v tomto ohledu z mého pohledu rozhodující postavení, ovšem bez efektivní podpory vlády k účinnému snižování stínového sektoru pravděpodobně nikdy nedojde.

5 Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se věnoval jednomu velkému fenoménu moderní ekonomie. Je to jev zvaný stínová ekonomika. Je to poměrně často skloňovaný pojem a vlády všech zemí světa se tento stínový sektor snaží eliminovat.

V první kapitole jsem nejprve vymezil ucelenou definici pojmu stínová ekonomika. Snažil jsem se popsat náhledy více autorů, protože experti zabývající se touto problematikou nemají vždy úplně stejný názor na to, jak tento pojem vlastně definovat. Nic méně nejvíce jsem se přiklonil k definici předního českého experta Martina Fassmanna. Po vymezení těchto základních pojmů jsem popsal příčiny, proč tento stínový sektor vůbec vzniká. Snažil jsem se tyto příčiny podrobně rozebrat. Také jsem popsal důsledky stínové ekonomiky. Většina totiž sleduje stínovou ekonomiku jako ryze negativní jev každé ekonomiky. Já jsem tyto negativní důsledky samozřejmě popsal, ale také jsem nastínil i některé klady, které bezesporu stínová ekonomika má. V neposlední řadě jsem se zaměřil na metody jejího měření. Metod je poměrně dost a snažil jsem se ty nejdůležitější shrnout a popsat jejich klady a zápory. Žádná ze současných metod není univerzální a bez kritických ohlasů a to jen dokazuje fakt, jak je obtížné stínovou ekonomiku měřit.

V druhé kapitole jsem se již zaměřil na stínovou ekonomiku České republiky. Lehce jsem nastínil vývoj názorů a ohlasů na stínovou ekonomiku ještě z dob Československa, poté jsem přešel na samostatnou ČR a dospěl jsem až k nejnovějším průzkumům a odhadům od Friedricha Schneidera. Následně jsem tyto odhady zkusil poměřit v rámci předních států nejen evropských, ale v měřítku celého světa. Dospěl jsem k výsledkům, že Česká republika je na tom upřímně lépe, než jsem čekal. To ale neznamená, že je to důvod ke spokojenosti. Je jistě spousta věcí, co by se dala zlepšit a upřímně přední evropské ekonomiky jsou stále v tomto ohledu o nějaký kus dopředu. Česká republika by se dala podle mého názoru zařadit k takovému evropskému průměru.

Třetí kapitola se již věnovala využití této problematiky v žurnalistice. Dokázal jsem oslovit pracovníka auditu, který mi odpovídal na otázky týkající se úplatků. Následně jsem se věnoval práci na černo ve své anketě, kde jsem se ptal

studentů z Brna, Ostravy a Olomouce na jejich zkušenosti a názory na práci na černo. Ještě jsem zpracoval článek na téma stínové ekonomiky a také na to, jak mohou domácnosti, potažmo celá veřejnost pomoci v boji proti tomuto jevu.

Hlavní cíle, které jsem si před zpracováváním bakalářské práce stanovil, jsem dodržel. Chtěl jsem definovat tento pojem, osvojit si jej a jeho zákonitosti a to se mi povedlo. Také jsem chtěl přijít na to, proč tento sektor vzniká, jaké jsou jeho důsledky a jak se dá stínová ekonomika měřit. Chtěl jsem zanalyzovat stínovou ekonomiku ČR a pak ji porovnat s předními státy světa. A samozřejmě v neposlední řadě jsem chtěl tuto problematiku nějak dokázat využít v praxi, tedy v žurnalistice. Tyto všechny cíle, co jsem si na začátku dal, jsem podle mého názoru dokázal splnit. Proto jsem s výsledky mé práce spokojený a věřím, že potencionální čtenáři také.

6 Seznam odborné literatury a použitých zdrojů

Odborná literatura

FASSMANN, M. *Stínová ekonomika a práce na černo*. Praha : Sondy, 2007. 358 s. ISBN 978-80-86846-21-7.

FASSMANN, M. *Stínová ekonomika I.: příčiny, důsledky, měření*. Praha : Sondy, 2002. 107 s.

FASSMANN, M. *Stínová ekonomika. 2, Stínová ekonomika v České republice*. Praha : Sondy, 2003. 82 s.

HOLMAN, R. *Ekonomie*. Praha : C.H. Beck, 2005. 709 s. ISBN 80-7179-891-6.

KOPECKÁ, V. *Stínová ekonomika v socialismu a tržní ekonomice*. Brno, 2006. 77 s.

RAPANTOVÁ, L. *Stínová ekonomika v současné společnosti*. Ostrava, 2009. 56 s.

SNEIDER, F. *Shadow Economies and Corruption All Over the World: New Estimates for 145 Countries*. Johannes Kepler University of Linz, Austria, 2007. 47 s.

TUČEK, J. *Šedá a černá ekonomika a její ekonomické implikace*. Brno, 2006. 72 s.

VANTUCH, P. *Korupce a kriminalita*. Brno : Rašínova vysoká škola, 2008. 171 s. ISBN 978-80-87001-09-7.

Internetové zdroje

MALCOVÁ, R. *Prosazené škrtky v sociální oblasti zrušil Ústavní soud, zadlužení státu může vzrůst* [online]. 2011, [cit. 2011-04-15]. Dostupný z WWW: < <http://www.nasepenize.cz/prosazene-skrty-v-socialni-oblasti-zrusil-ustavni-soud-zadluzeni-statu-muze-vzrust-8945>>.

STŘEDOEVROPSKÉ CENTRUM PRO FINANCE A MANAGEMENT. *Lafferova křivka* [online]. Copyright 2005-2009, [cit. 2011-03-12]. Dostupný z WWW: < <http://www.finance-management.cz/080vypisPojmu.php?X=Lafferova+krivka&IdPojPass=54>>.

TRANSPARENCY INTERNATIONAL. *Index CPI 2010* [online]. 2010, [cit. 2011-04-10]. Dostupný z WWW: <http://www.transparency.cz/doc/publikace/indexy/cpi_2010/CPI2010_tabulka_CZ.pdf>.

TRANSPARENCY INTERNATIONAL. *Vývoj indexu CPI v České republice v letech 1997 až 2010* [online]. 2010, [cit. 2011-04-10]. Dostupný z WWW: <http://www.transparency.cz/doc/publikace/indexy/cpi_2010/CPI2010_Vyvoj_indexu_CPI_1997_2010.pdf>.

ZUKAL, J. *Práce na černo je ve všech členských zemích*. [online]. 2010, [cit. 2011-03-16]. Dostupný z WWW: < <http://www.mvcr.cz/clanek/prace-nacerno-je-ve-vsech-clenskyh-zemich.aspx>>.

Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce

Prohlašuji, že

- jsem byl seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, bakalářskou práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že bakalářská práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího bakalářské práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o bakalářské práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, bakalářskou) práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne

.....
jméno a příjmení studenta

Adresa trvalého pobytu studenta:

.....